TÖRTÉNELMI SZEMLE

AZ ELTE HUMÁN TUDOMÁNYOK KUTATÓKÖZPONTJA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2026 LXVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Kertész Balázs
Tatamér fehérvári prépost, királyi alkancellár élete

Fóti Miklós
Ferhád aga és bég életútja a váci harmincadtól a hódoltsági határszandzsákok kormányzásáig

Cziráki Zsuzsanna
Az erdélyi szász diplomácia színterei és eszközei a 16–17. században

Kustár Lídia
Kísérlet jakabházi Sallér Judit lánykorának és gróf tolnai Festetics Györggyel való házasságkötésének rekonstruálására

Cieger András
Jókai Mór és az újságírók első magyarországi egyesülete

Miklós Dániel
Pillanatképek a csehországi közhangulatról, 1938–1939

Figyelő
Kuffart Hajnalka, Kádas István és Czinege Szilvia beszámolói

Szerkesztőség

VARGA SZABOLCS
felelős szerkesztő

APOR PÉTER, ESZIK VERONIKA, KOLOH GÁBOR, SKORKA RENÁTA, TÓTH GERGELY
szerkesztők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, BRANKO OSTAJMER, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,
SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@htk.elte.hu

Közlési szabályzatunk a honlapunkon érhető el:
http://www.tti.abtk.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html

A 2026-os évfolyam megjelentetését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

Nemzeti Kulturális Alap

MTA MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXVIII. évfolyam, 2026. 1. szám

TANULMÁNYOK

Kertész Balázs Tatamér fehérvári prépost, királyi alkancellár élete 1

Fóti Miklós Ferhád aga és bég életútja a váci harmincadtól a hódoltsági határszandzsákok kormányzásáig 29

Cziráki Zsuzsanna Az erdélyi szász diplomácia színterei és eszközei a 16–17. században 45

Kustár Lídia Kísérlet jakabházi Sallér Judit lánykorának és gróf tolnai Festetics Györggyel való házasságkötésének rekonstruálására 71

Cieger András Jókai Mór és az újságírók első magyarországi egyesülete 99

Miklós Dániel Pillanatképek a csehországi közhangulatról, 1938–1939 115

FIGYELŐ

Kuffart Hajnalka Az esztergomi érsekség Mátyás-kori számadásai (1486–1490). Egy magyar–itáliai vegyes könyvelési rendszer forráskiadvány-sorozatának első kötetei 133

Kádas István A Jagelló-kori portális adórendszer működése és buktatói. A Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja keretében megvalósuló projekt bemutatása 143

Czinege Szilvia Széchenyi István leveleinek kritikai kiadása. Kutatási beszámoló 155

TANULMÁNYOK

TATAMÉR FEHÉRVÁRI PRÉPOST, KIRÁLYI ALKANCELLÁR ÉLETE

KERTÉSZ BALÁZS

LIFE AND CAREER OF TATAMÉR, PROVOST OF SZÉKESFEHÉRVÁR AND ROYAL VICE-CHANCELLOR

Tatamér was elected provost of Székesfehérvár at the end of 1330 or the beginning of 1331 – almost certainly in accordance with the will of King Charles I – and he stood at the head of the chapter for at least 28 years. Meanwhile, for more than 20 years, certainly between 1331 and 1351, he headed the royal chancery as vice-chancellor, where he had already been active before his appointment as vice-chancellor. He introduced the use of chancery notes on royal charters, which recorded the circumstances in which a given charter was made, and it was likely during his tenure – in the early 1330s – that the keeping of registers also began. He was active in several areas of the administration of justice and also fulfilled papal commissions as a delegated judge. Nevertheless, he never attained a high ecclesiastical title. According to a record from 1331, he belonged to the order of priesthood within the ecclesiastical hierarchy. Tatamér came from a family of lesser nobles of Vas County. His parents are unknown, information about several members of his family, nevertheless, is preserved in various sources. His brother, named Bakó, had belonged to the royal court since childhood.

Keywords: Székesfehérvár provostry, royal chancery, registry keeping, jurisdiction, 14th century

Tatamért 1330 végén vagy 1331 elején választották meg székesfehérvári prépositta, s legalább 28 évig állt a káptalan élén. Eközben bő húsz éven keresztül – adatolhatóan 1331-től 1351-ig – alkancellárként ő irányította a királyi kancelláriát. Az életéről születtek már rövid, szócikkszerű összefoglalások,[1] a róla és a rokonságáról fennmaradt viszonylag nagyszámú adat ugyanakkor egy hosszabb lélegzetvételű életrajz megírását is lehetővé teszi.

Kertész Balázs, tudományos főmunkatárs, Városi Levéltár és Kutatóintézet [Székesfehérvár].

1 Bertényi Iván: Tatamér. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Főszerk. Kristó Gyula. Bp., 1994. (= KMTL) 664.; Ribi András: A prépostsági templomban eltemetett prépostok életútja. In: *Solium Regni – Az ország trónusa. A koronázótemplom története és faragványai.* Szerk. Biczó Piroska. Székesfehérvár, 2024. 328. Lásd még Maléth Ágnes: *A Magyar Királyság és a Szentszék kapcsolata I. Károly korában (1301–1342).* Pécs, 2020. (DeLegatOnline Könyvek 2) 345. [197. sz.]

Fehérvári prépost és királyi alkancellár

Nagymartoni Pál országbíró 1331. január 27-én Visegrádon kelt oklevele szerint Tatamér mint fehérvári *electus* – azaz a Szűz Mária-egyház préposti méltóságára megválasztott személy – az országbíró egyik bírótársa volt.[2] A jelenlegi ismereteim szerint ez a legkorábbi őt említő adat.[3] A következő forrás Tatamér néhány hónappal később, 1331. április 19-én Visegrádon kiállított saját oklevele, amelyben fehérvári *electus*nak, a fehérvári Szent Miklós-egyház – azaz a kisebb társaskáptalan – rektorának és a királyi *aula* alkancellárjának nevezte magát.[4] Tehát amikor megválasztották a fehérvári káptalan élére, Tatamér a fehérvári kisebb társasegyház rektora volt,[5] s ebben a minőségében minden bizonnyal kanonoki stallummal rendelkezett a nagyobb káptalanban.[6] Az a tény pedig, hogy elnyerte az alkancellári tisztséget, a király bizalmát tükrözi, és azzal együtt, hogy Visegrádon az országbíró bírótársa volt, és ő maga is Visegrádon adott ki oklevelet, arra utal, hogy egy ideje már a királyi udvarhoz tartozott. Az uralkodó egyik 1336. évi oklevele meg is említi, hogy Tatamér már jóval az alkancellári tisztség elnyerése előtt a királyi kúria tagja volt.[7] Összhangban áll ezzel Szentpétery Imre azon megállapítása, amely szerint már az alkancellári kinevezése előtt a kancelláriában működött.[8] Az említett oklevélből azt is megtudjuk, hogy Tatamér egyik testvére, Bakó szintén az udvarhoz tartozott már gyerekkora óta, részt vett a hadjáratokban – így az 1330. évi tragikus kimenetelű havasalföldi hadjáratban is –, és követségekben is megfordult.[9] Az oklevél megfogalmazása arra utal, hogy Bakó a havasalföldi hadjárat idején már Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisa volt.[10]

XXII. János pápa 1331. június 10-én arra utasította Miklós győri püspököt, valamint Jacobus Berengariit és Raimundus de Bonofatót, magyarországi nunciusait,[11] hogy vizsgálják meg Tatamér préposttá történt megválasztását, és ha kánoninak találják azt, erő-

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. Diplomatikai Levéltár (= MNL OL DL) 1034. *Anjou-kori oklevéltár.* I–LIII. Szerk. Kristó Gyula et al. Bp.–Szeged, 1990–2024. (= AOklt.) XV. 28–29. [47. sz.]

3 Két 1331. január 10-én kelt pápai oklevél név nélkül említi a fehérvári prépostot. AOklt. XV. 18. [25. sz.], 19. [27. sz.]

4 Uo. 83–84. [143. sz.]

5 Az intézmény elöljáróit a 14. század folyamán rektornak nevezték. *A középkori magyar egyház intézménytörténeti és archontológiai kézikönyve, 1000–1387.* I–II. Szerk. Ribi András – Thoroczkay Gábor. Pécs, 2024. II. 932.

6 A Szent Miklós-káptalan elöljárója tagja volt a Szűz Mária-egyház kanonoki testületének. Kertész Balázs: *A székesfehérvári káptalan archontológiája és oklevéladó tevékenysége az Árpád-korban.* Székesfehérvár, 2022. (Közlemények Székesfehérvár Történetéből) 16., 53., 61.; *A középkori magyar egyház,* II. 932.; Köblös József: *Az egyházi középréteg Mátyás és a Jagellók korában.* Bp., 1994. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 12) 15.

7 AOklt. XX. 311–312. [436. sz.]

8 Szentpétery Imre: A kancelláriai jegyzetek Anjoukori okleveles gyakorlatunkban. In: *Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére.* Bp., 1933. 488–489.

9 AOklt. XX. 311–312. [436. sz.]; *Erdélyi okmánytár.* I–V. Regesztákban jegyz. közli Jakó Zsigmond et al. Bp., 1997–2021. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 26, 40, 47, 53, 60) (= EO) II. (1301–1339) 330–331. [911. sz.]

10 Kurcz Ágnes: *Lovagi kultúra Magyarországon a 13–14. században.* Bp., 1988. 64., 67., 300. Bakó szerepére a hadjáratban lásd még Veszprémy László – Somogyi Gréta: Károly Róbert magyar király 1330. évi havasalföldi hadjárata és az ún. posadai csata historiográfiája. *Hadtörténelmi Közlemények* 127 (2014) 27., 36.

11 A két nunciushoz lásd Maléth: *A Magyar Királyság,* 291. [77. sz.], 335–336. [177. sz.]

sítsék meg.[12] Az oklevélből az is kiderül, hogy a választásra egybegyűltek öt kanonokra bízták az *electió*t, de közülük csak Jánost nevezi meg az irat, ő közölte a választás eredményét az egybegyűltekkel. Figyelmet érdemel, hogy az oklevél a fehérvári Szent Miklós-egyház rektorának és *in sacerdotio constitutus*nak nevezi Tatamért.[13] Az utóbbi kitételt *A veszprémi püspökség római oklevéltára* fehérvári plébánosként, az *Anjou-kori oklevéltár* regesztája pedig a fehérvári Szűz Mária-egyház plébánosaként értelmezi.[14] A szöveg azonban azt fejezi ki, hogy Tatamér az áldozópapi rendben volt. Ez egy megbecsülendő adat, hiszen a középkori magyarországi kanonokok közül aránylag kevésről tudjuk megmondani, hogy az egyházi renden belül mely rendeket vette fel.[15]

A fehérvári káptalan 1331. augusztus 1-én kelt privilegiális oklevele az utolsó olyan forrás, amely még a Szent Miklós-egyház rektorának és fehérvári *electus*nak nevezi Tatamért.[16] E körülményből arra következtethetünk, hogy a pápai megerősítést követően a kisebb társaskáptalanban élvezett javadalmáról le kellett mondania.[17]

Alkancellári kinevezésének és fehérvári prépositté történt megválasztásának az előzményét elődjének, András alkancellárnak és fehérvári prépostnak a már említett 1330. évi havasalföldi hadjárat során, a november 10. körül lezajlott csatában bekövetkezett halála jelentette.[18] Tatamér fehérvári prépositté történő megválasztására tehát valamikor 1330. november 10. után és 1331. január 27. előtt került sor. Az *electio* minden bizonnyal I. Károly magyar uralkodó akaratát tükrözte, aki a fehérvári préposti méltóság és az alkancellári tisztség betöltésének a kérdését valószínűleg együtt kezelte. Kimutatható, hogy Tatamér elődje, András – aki már alkancellár volt akkor, amikor fehérvári prépost lett – szintén a király közbenjárására került a fehérvári egyház élére: az ő személyében olyan prépostja lett az említett egyháznak, akit nem a káptalan választott, hanem – a magyar uralkodó kérésére – a pápa nevezett ki, érvénytelennek tekintve az akkori fehérvári *electus,* Chama megválasztását.[19] E két eset tökéletesen beleillik I. Károly saját érdekeit határozottan érvényesítő javadalompolitikájába.[20]

---

12 *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia.* I–II. Ed. Augustinus Theiner. Romae, 1859–1860. I. 543.; *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis/A veszprémi püspökség római oklevéltára.* I–IV. Közread. Római Magyar Történeti Intézet. Bp., 1896–1907. (= MREV) II. 54–55.; AOklt. XV. 132–133. [233. sz.]

13 „... compromissarii [...] in dilectum filium Ghatamerium rectorem ecclesie beati Nicolai Albensis [...] in sacerdocio constitutum [...] direxerunt unanimiter vota sua..." *Vetera monumenta historica,* I. 543.

14 MREV II. 54.; AOklt. XV. 132. [233. sz.]

15 Köblös: *Az egyházi középréteg,* 69–70.; Fedeles Tamás: Zsolozsma, zarándoklat, hatalmaskodás. A késő középkori pécsi kanonokok mentalitása. *Pécsi Szemle* 8 (2005) 3. sz. 4.

16 AOklt. XV. 173–174. [304. sz.]

17 Említésre méltó, hogy a Tatamér előtti időből mindössze egy olyan személyt ismerünk, aki biztosan a Szent Miklós-egyház prépostja volt: ő Salamon, aki 1242 és 1244 között mutatható ki a kisebb káptalan vezetőjeként. Kertész: *A székesfehérvári káptalan archontológiája,* 16., 53.; *A középkori magyar egyház,* II. 932.

18 Veszprémy–Somogyi: Károly Róbert, 37.

19 Kertész Balázs: A székesfehérvári prépostok a 14. század első három évtizedében. Megjegyzések az archontológiához. *Egyháztörténeti Szemle* 24 (2023) 123–126., 127.

20 Rácz György: Az Anjou-ház és a Szentszék (1301–1387). In: *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve.* Szerk. Zombori István. Bp., 1996. 60–62., 64–65.; Fedeles Tamás: „Quod tales, omnes, et singuli [...] ad aquam projiciantur". Külföldiek a késő középkori Magyar Egyházban. In: *A pécsi egyházmegye vonzásában. Ünnepi tanulmányok Timár György tiszteletére.* Szerk. Fedeles Tamás – Horváth István – Kiss Gergely. Bp., 2007. (METEM Könyvek 63) 28.; Rácz György: Az egyházi elit változásai. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje.* Szerk.

Ahogy arról már szó esett, Tatamér alkancellárként először a saját, 1331. április 19-én kiadott oklevelében kerül a szemünk elé,[21] valószínű azonban, hogy I. Károly már hónapokkal korábban – valamikor 1330. november 10. után – kinevezte.[22] Mivel Szentpétery Imre feljebb hivatkozott megállapítása szerint már a kinevezése előtt is a kancellária alkalmazottja volt,[23] felvethető annak a lehetősége, hogy a fehérvári Szent Miklós-egyház rektori javadalmát fizetség gyanánt kapta, és nem tartózkodott a székhelyén. A feltevést azok a későbbi, Mátyás- és Jagelló-kori esetek is igazolhatják, amikor egy udvari szolgálatban álló személy fizetségképpen kapta meg a fehérvári kisprépostságot: például Nagylucsei Orbán alkincstartóként, Szatmári György és Bebek Imre pedig királyi titkárként lett a Szent Miklós-egyház prépostja.[24] Tatamér I. Károly király 1342-ben bekövetkezett halálát és I. Lajos trónra léptét követően is a hivatalában maradt, egészen 1351. szeptember 29-ig mutatható ki alkancellárként.[25] Az utódja, Apáti [Keszei] Miklós zágrábi püspök 1351. december 9-én már alkancellárként fordul elő egy királyi oklevél *datum per manus* formulájában.[26] Említést érdemel, hogy Tatamér volt az utolsó olyan fehérvári prépost, aki viselte az alkancellári tisztséget.[27]

I. Károly uralkodása alatt a királyi kancelláriában két fontos újításra is sor került. A királyi okleveleken Tatamér vezette be az oklevél létrejöttének körülményeiről számot adó és annak szövegéhez nem tartozó kancelláriai jegyzetek alkalmazását. Nagy valószínűséggel a legkorábbi, 1329-ből – tehát még az alkancellári kinevezése előtti időből – ismert jegyzetet is ő írta.[28] A másik újítást a regisztrumvezetés megkezdése jelentette.[29] A legkorábbi, 1331-ből származó bejegyzést II. Lajos király egyik 1519. évi oklevele őrizte

Csukovits Enikő. Bp., 2020. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 137–148.; Maléth: *A Magyar Királyság,* 174., 176–177.

21 AOklt. XV. 83–84. [143. sz.]

22 Mint láttuk, Pál országbíró 1331. január 27-én kelt oklevele (AOklt. XV. 28. [47. sz.]) csak fehérvári *electus*nak nevezi Tatamért. Figyelembe veendő azonban egyrészt az, hogy az oklevél átírásban maradt fenn, másrészt pedig az, hogy Tatamér kispréposti méltóságát sem említi meg. Feltételezhető tehát, hogy Tatamér már ekkor alkancellár volt.

23 Szentpétery: A kancelláriai jegyzetek, 488–489.

24 Nagylucsei 1474–1481, Szatmári 1495–1500, Bebek pedig 1525–1541 között volt fehérvári kisprépost. Köblös: *Az egyházi középréteg,* 305–306., 330–331., 335–336. Lásd még a Birtokok és a származás kérdése című fejezet végén írtakat.

25 AOklt. XXXV. 428–429. [614. sz.] Vö. Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája, 1301–1457.* I–II. Bp., 1996. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 5) I. 90. Az Árpád- és Anjou-kori egyházi archontológiában minden bizonnyal elírás eredményeként szerepel az, hogy Tatamér 1352-ig volt alkancellár, lásd *A középkori magyar egyház,* II. 933.

26 AOklt. XXXV. 527. [760. sz.] Vö. Engel: *Magyarország világi archontológiája,* I. 90. Megemlítendő, hogy I. Lajos király 1352. augusztus 22-re datált oklevelének a *datum per manus* formulájában tévesen szerepel Tatamér fehérvári prépost, alkancellár. Lásd AOklt. XXXVI. 231. [599. sz.] A fehérvári káptalan 1352. augusztus 29-én kelt kiadványának a méltóságsorában a fehérvári prépostot szintén tévesen nevezik alkancellárnak. Lásd uo. 238. [617. sz.]

27 Engel: *Magyarország világi archontológiája,* I. 90.; C. Tóth Norbert: A Szűz Mária-prépostság a késő középkorban. In: *Solium Regni,* 259.

28 Szentpétery: A kancelláriai jegyzetek, 471–490. Lásd még Szovák Kornél: Kancelláriai jegyzet. In: KMTL 322.

29 Érdemes hangsúlyozni, hogy a kutatás a királyi regisztrumokat (vagy királyi könyveket) illetően eddig nagyobb figyelmet fordított az Anjou-kort követő időszakra. Horváth Richárd: Mátyás király könyvei. (A késő középkori forráspusztulás mértékéről.) *Történelmi Szemle* 65 (2023) 335–351.

meg.[30] A következő kivonat I. Lajos király 1345. január 13-án kelt, a zágrábi káptalanhoz intézett mandátumában olvasható. E szerint Nuzlin fia Péter elmondta a királynak, hogy Károly király neki adományozta a zagorjei Zabok birtokot, a királyi ember pedig a zágrábi káptalan tanúsága jelenlétében iktatta azt a számára. Mivel azonban mind a király adománylevele, mind a káptalan iktatólevele megsemmisült, Péter arra kérte az uralkodót, hogy gondoskodjon a birtokjoga megőrzéséről. Erre Lajos, mivel az alkancellárnak minden, Károly és Lajos által tett birtok-, kiváltság- és kegyadományt rövidítve be kellett jegyeznie a királyi regisztrumba, Tatamér fehérvári préposital, királyi alkancellárral, a király és az ország regisztruma őrzőjével megkerestette ezen birtokadomány bejegyzését. Tatamér meg is találta az adománylevél kivonatát, amely bizonyította, hogy Károly 1335-ben valóban Nuzlin fia Péternek adományozta Zabok birtokot. A bejegyzést az uralkodó, valamint több főpap és báró is megtekintette, majd az uralkodó utasította a zágrábi káptalant, hogy küldjék ki a tanúságukat, akinek a jelenlétében a név szerint felsorolt királyi emberek valamelyike a zagorjei Zabok birtokot járja be és iktassa Nuzlin fia Péternek.[31] Az 1331. és az 1335. évi bejegyzés tehát azt bizonyítja, hogy legkésőbb az 1330-as évek első felében már vezettek regisztrumot a királyi kancellárián. Természetesen nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a vezetését már Tatamér alkancellársága előtt megkezdték, de mivel ő indította el a kancelláriai jegyzetek alkalmazását, valószínűbbnek tűnik, hogy a regisztrumvezetés is az ő hivatali ideje alatt vette kezdetét.[32]

Ismert, hogy I. Károly a tartományurak ellen vívott háborúk befejezése után, 1323-ban Temesvárról Visegrádra helyezte át a székhelyét, városi rangra emelve a települést, ami maga után vonta azt, hogy a bárók, főpapok, hivatalviselők és familiárisaik ingatlanokat szereztek a városban.[33] Tatamér is rendelkezett házzal Visegrádon, az első említése 1333-ból maradt fenn: az alkancellár ekkor azt a Fekete Miklóst szállásolta el, aki éppen őt követte a fehérvári Szent Miklós-káptalan rektori méltóságában.[34] Egy 1342. évi királyi oklevélben is szó esik a házáról,[35] egy 1345-ből származó, csak regesztából ismert iratból pedig kiderül, hogy a fehérvári prépost eladott egy, a kapuja mellett lévő házhelyet.[36] A szakiroda-

30 Szabó Dezső: Adalékok a királyi könyvek történetéhez. *Turul* 24 (1906) 86–87. Lásd Borsa Iván: *A Justh család levéltára, 1274–1525.* Bp., 1991. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 20) 14–15. [11. sz.], 262. [708. sz.]; AOklt. XV. 61. [104. sz.] Itt jegyzem meg, hogy a bejegyzés hitelességével kapcsolatban merültek fel kétségek, lásd Gárdonyi Albert: I. Károly király nagypecsétjei. *Turul* 25 (1907) 51–52.; Szentpétery Imre: *Magyar oklevéltan.* Bp., 1930. [Reprint: 1995.] (A Magyar Történettudomány Kézikönyve II/3) 181–182. Vö. Szentpétery: A kancelláriai jegyzetek, 489.

31 AOklt. XXIX. 58. [30. sz.] A többszöri átírásban fennmaradt oklevél jelzete: MNL OL DL 3612. [10–12. o.] Az oklevél teljes szövegét közölte Mirjana Matijević Sokol: Najstaria povijesna svjedočanstva o Zaboku. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 29 (1996) 298–300. Részleges közlését lásd uő: Nostrum et regni nostri registrum. Srednjovjekovni arhiv Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. *Arhivski vjesnik* 51 (2008) 243–244. Az utóbbi években a magyarországi kutatás is felhasználta az oklevelet, lásd Weisz Boglárka: A csökkentett vámtarifájú út továbbélése. In: *Határon innen és túl. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról.* Szerk. Kádas István – Weisz Boglárka. Bp., 2021. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 146.

32 Szentpétery: A kancelláriai jegyzetek, 489.

33 Mészáros Orsolya: Az elit és az udvar. In: *Az Anjou-kor hatalmi elitje,* 191., 192–204.

34 AOklt. XVII. 37–38. [62. sz.]; *A középkori magyar egyház,* II. 933.

35 AOklt. XXVI. 252. [327. sz.]

36 Uo. XXIX. 444. [814. sz.]

lom szerint Tatamér háza a magyar városrészben állt, ahol 1345-ben vagy a megelőző években tűzvész pusztított.[37] Amikor I. Lajos király átmenetileg Budára helyezte át a székhelyét (1347–1355), az udvar tisztségviselői is igyekeztek ingatlant szerezni a városban.[38] Az alkancellár ekkor már rendelkezett budai ingatlannal: 1340 körül Váli Imre budai polgár, valamint Tamás fia Pál özvegye, leányai és veje eladtak egy a Szombatpiac helye mellett lévő telket házakkal, toronnyal, pincékkel, továbbá kő- és faépítményekkel Tatamérnak és rokonságának 150 márka ezüstért.[39]

Tatamér alkancellárként az igazságszolgáltatás több területén is tevékenykedett. Az országbíró, az erdélyi vajda és a nádor mellett is feltűnt bírótársként. 1331-ben, 1335-ben két alkalommal és 1338-ban Nagymartoni Pál országbíró egyik bírótársa volt Visegrádon.[40] 1342. május 1-én szintén Visegrádon Szécsényi Tamás erdélyi vajda a bírói székén többek között Tatamér fehérvári prépositus társaságában ülésezett együtt.[41] Nem sokkal később, május 14-én ugyancsak a királyi székhelyen az alkancellár Druget Vilmos nádor mellett bíráskodott.[42] A jogban való jártasságát Druget Vilmos utódja, Zsámboki [Gilétfi] Miklós nádor 1346 februárjában két alkalommal is igénybe vette, ekkor azonban a helyszín nem Visegrád, hanem Buda volt.[43] Említést érdemel, hogy Zsámboki Miklós és János 1341-ben házat vásároltak Budán, mégpedig a Szombatpiacon, tehát az épület közel állhatott Tatamér korábban már említett házához.[44]

37 Mészáros Orsolya: *A késő középkori Visegrád város története és helyrajza.* Visegrád, 2009. 27., 169–170. [30., 35. telek]; Uő: Az elit és az udvar, 198.

38 Mészáros: Az elit és az udvar, 192., 206., 207–209.; Csukovits Enikő: *Az Anjouk Magyarországon.* II. *I. (Nagy) Lajos és Mária uralma (1342–1395).* Bp., 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 95., 97.

39 *Anjou-kori oklevéltár. Supplementum.* I. *Keltezetlen és hiányos keltezésű oklevelek, 1301–1342.* Szerk. Szőcs Tibor. Bp.–Szeged, 2023. (= AOklt. Supplementum, I.) 347–348. [503. sz.] Az alsó részén csonka oklevelet a szerkesztő 1338 és 1342 közé datálta. Mivel Tatamérnak a szövegben szereplő István nevű fivére 1341. július 1. előtt elhunyt (lásd 111. j.), az oklevél kelte ez elé a dátum elé teendő. A telekhez lásd még Végh András: *Buda város középkori helyrajza.* I–II. Bp., 2006–2008. (Monumenta Historica Budapestinensia 15–16) I. 288–289., II. 31. [40. sz.]

40 1331. január 27. AOklt. XV. 28–29. [47. sz.]; 1335. március 6. Uo. XIX. 49–50. [95. sz.]; 1335. július 26. Uo. 204–206. [451. sz.]; 1338. november 9. Uo. XXII. 342–345. [554. sz.]

41 Uo. XXVI. 165–167. [198. sz.] Az oklevelet, melyben a vajda iktatásra kérte az esztergomi káptalant, egy héttel később, május 8-án a vajda nevében, de távollétében bocsátották ki, mivel Szécsényi Tamás ugyanezen a napon Tordán tartott közgyűlést az erdélyi nemesek számára. Uo. XXVI. 164–165. [196–197. sz.]; *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája, 997–1526.* I–II. Főszerk. Weisz Boglárka. Bp., 2023. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak) I. 257. Szécsényi Tamás 1332-ben költözött Visegrádra, de még egy évtizeden keresztül kormányozta Erdélyt vajdaként. Zsoldos Attila: *A Druget-tartomány története, 1315–1342.* Bp., 2017. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 59–60.

42 AOklt. XXVI. 182–183. [221. sz.] A nádori kúria ekkor már Visegrádon működött, és fokozatosan, legkésőbb a Zsigmond-kor elejére betagozódott a királyi kúriába. A nádori kúria helyszínében bekövetkezett változásokhoz lásd Szőcs Tibor: *A nádori intézmény korai története, 1000–1342.* Bp., 2014. (Subsidia ad Historiam Medii Aevi Hungariae Inquirendam 5) 125–145.; Spekner Enikő: *Hogyan lett Buda a középkori Magyarország fővárosa? A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig.* Bp., 2015. (Monumenta Historica Budapestinensia 17) 109–119.; Zsoldos: *A Druget-tartomány,* 61–72.

43 1346. február 3. AOklt. XXX. 69–70. [103. sz.]; 1346. február 22. Uo. 92–94. [133. sz.]

44 Végh: *Buda város,* I. 292.

Az alkancellár delegált bíróként olykor az uralkodó személyes bíráskodásának a képviseletét is ellátta a királyi különös jelenlét *(specialis praesentia regia)* bíróságán.[45] Először Péter szerémi püspök, I. Károly kápolnaispánja és titkos kancellárja 1337. június 29-én, Visegrádon kelt oklevele említi Tatamért ebben a szerepben.[46] Gerics József hívta fel a figyelmet arra, hogy egy 1340. június 11-én Visegrádon, az uralkodó nevében kiadott ítéletlevél hátoldalán olvasható kancelláriai jegyzet szerint I. Károly három személyt bízott meg az adott ügyben történő ítélkezéssel és az oklevél kiállításával: Péter szerémi püspököt, királyi kápolnaispánt, Tatamér alkancellárt, valamint Treutel Miklós pozsonyi ispánt, s közülük az alkancellár lehetett a per bírája, a másik két személy inkább csak bírótársnak tekinthető.[47] Bő két héttel később, 1340. június 26-án, szintén Visegrádon négy, az uralkodó által kijelölt bíró – Péter szerémi püspök, kápolnaispán és titkos kancellár, Tatamér fehérvári prépost és alkancellár, Tamás erdélyi vajda és szolnoki ispán, valamint Pál országbíró – ítéletlevelet adott ki a zágrábi egyház bizonyos népeinek László zágrábi püspök ellen folytatott perében.[48] Bár az nem dönthető el, hogy az oklevelet kiadó négy személy közül ki volt a per tényleges bírája – az sem zárható ki, hogy mindannyian azonos jogkörrel voltak felruházva –, az egyértelműen megállapítható a szöveg alapján, hogy a királyi különös jelenlét bíráiként ítélkeztek.[49]

Ismerünk egy olyan esetet is, amelyben Erzsébet királyné jelölte a fehérvári prépostot bírótársnak. Pál országbíró egy 1338 júliusa és 1342 júliusa közé datálható, Károly királynak szóló jelentéséből megtudjuk, hogy a királyné egy Zala megyei birtok miatt megindult pert az országbíróra, továbbá Péter szerémi püspökre és kápolnaispánra, Tatamér alkancellárra, Tamás erdélyi vajdára és a király más báróira bízott, akik előtt meg is jelentek a felek, Pál országbíró pedig a bírótársaival együtt ítéletet hozott az ügyben.[50]

Tatamér több ízben – 1334-ben,[51] 1338-ban,[52] 1341-ben[53] és 1342-ben[54] – másokkal együtt fogott bíróként járt el. 1342. június 17-én a fogott bírók döntésére a fehérvári prépost visegrádi házában került sor.[55]

---

45 A bíróság Árpád-kori előzményeihez lásd Szőcs Tibor: A királyi különös jelenlét bíróságának Árpád-kori előzményei. In: *Urbs, civitas, universitas. Ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére.* Főszerk. Papp Sándor. Szeged, 2018. (Fontes et Libri 1) 283–289. Rövid kutatástörténeti áttekintés uo. 283–284.

46 „... Thatamerii Albensis ecclesie prepositi auleque regie vicecancellarii et iudicis vice specialis presencie eiusdem..." *Anjoukori okmánytár.* I–VII. Szerk. Nagy Imre – Nagy Gyula. Bp., 1878–1920. (= AO) III. 386. Lásd még AOklt. XXI. 208–209. [365. sz.] Az idézett részlet értelmezéséhez lásd Gerics József: A magyar királyi kúriai bíráskodás és központi igazgatás Anjou-kori történetéhez. In: uő: *Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban.* Bp., 1995. (METEM Könyvek 9) 301.

47 Gerics: A magyar királyi kúriai bíráskodás, 301–302.; AOklt. XXIV. 175–176. [375. sz.]

48 AOklt. XXIV. 192–194. [414. sz.]

49 Bertényi Iván: Az országbírói intézmény és a „királyi különös jelenlét" bíróságának kialakulása a XIV. században. In: *„Magyaroknak eleiről". Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendős Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk. Piti Ferenc. Szeged, 2000. 76–78.

50 AOklt. Supplementum, I. 337–338. [489. sz.]

51 AOklt. XVIII. 232–233. [460. sz.]

52 Uo. XXII. 28. [32. sz.]

53 Uo. XXXII. 395. [795. sz.]

54 Uo. XXVI. 252–253. [327. sz.]

55 Uo. XXVI. 252. [327. sz.]

A folytatásban vissza kell térnünk a királyi különös jelenléthez, amelyen az alkancellár – mint láttuk – delegált bíróként olykor az uralkodó személyes bíráskodásának a képviseletét is ellátta. Gerics József egy 1342. május 26-án a Hont megyei Damásdon I. Károly nevében kelt és a nagypecséttel megerősített oklevél alapján arra a következtetésre jutott, hogy a specialis praesentia regiát képviselő alkancellár előtt bevallást is lehetett tenni.[56] A szerzőt idézem:

> „[Az oklevél] szerint a pannonhalmi apát »in propria presencia speciali nostre majestatis« tiltakozást jelentett be. A tiltakozásról »communi justitia suadente« adták ki az oklevelet. Az ilyen záradékkal ellátott oklevelek – Szentpétery megállapítása szerint – a király közvetlen utasítása, illetve személyes tudomása nélkül keltek.[57] Eszerint a pannonhalmi apát tiltakozását tanúsító, nagypecsétes patenst a nagypecsétet őrző[58] Tatamér alkancellár adatta ki, mint ahogyan ő előtte kellett történnie az »in propria presencia speciali« bejelentett tiltakozásnak is. Erre fontos közvetett bizonyítékunk van. Ugyanaznap, 1342. május 26-án ti. ugyanott »in Damas loco venacionis nostre« még egy oklevelet adtak ki Károly nevében, de gyűrűspecsét alatt.[59] A szakirodalomban régóta megállapított tény, hogy a gyűrűspecsét és a vele kapcsolatos kancelláriai tagozat a király legbelső, személyes szolgálatára volt rendelve és kiadványairól közvetlen, személyes tudomásának kellett lennie az uralkodónak, így erről az oklevélről is. Ha tehát a pannonhalmi apát személyesen Károly előtt jelentette volna be tiltakozását, akkor erről a tanúsítványt nem a nagypecsét, hanem a gyűrűspecsét alatt bocsátották volna ki, hiszen a vele kapcsolatos udvari írószerv szintén Damáson tartózkodott."[60]

Két további esetből szintén arra következtethetünk, hogy néha Tatamér alkancellár előtt is történtek bevallások, a vonatkozó forrásokban azonban semmi nem utal arra, hogy ezeknek az eseteknek közük lett volna a királyi különös jelenléthez. I. Lajos király 1342. augusztus 27-én Visegrádon két példányban kiadott oklevele birtokátadásról és -eladásról szóló bevallást rögzít.[61] A szöveg vége arról tájékoztat, hogy Tatamér alkancellár elmondása szerint ugyanezt a bevallást Károly király halála táján már megtették előtte.[62]

56 Gerics: A magyar királyi kúriai bíráskodás, 303–304.; AOklt. XXVI. 205. [254. sz.] Az oklevél nem nyílt, ahogy Gerics állította, hanem zárt. A pecsétnek csak apró töredékei maradtak meg. Lásd www.monasterium.net/mom/HU-PBFL/PannHOSB/1342_V_26/charter. (Legutóbbi megtekintés: 2025. október 13.)

57 Szentpétery: *Magyar oklevéltan,* 174.

58 Uo. 194.

59 MNL OL DL 3488.

60 Gerics: A magyar királyi kúriai bíráskodás, 303–304. Megemlítendő, hogy ugyanezen a napon és helyen egy harmadik oklevelet is kiadtak a király nevében. Az oklevélátírást tartalmazó kiadványt szintén a nagypecséttel erősítették meg, ennek a nyomában a következő jegyzet olvasható: „relacio Pauli bani". E szerint az oklevelet Garai Pál egykori macsói bán, királynéi tárnokmester előterjesztésére adták ki. MNL OL DL 70622.; AOklt. XXVI. 205. [253. sz.] Pál azonosításához lásd Spekner: *Hogyan lett Buda,* 178. 1087. j.

61 AOklt. XXVI. 320. [456. sz.]

62 „Prout eciam referente discreto viro magistro Thatamerio Albensis ecclesie preposito, aule nostre vicecancellario, prope tempus obitus excellentis principis domini Karoli illustris regis Hungarie genitoris nostri karissimi pie memorie eandem confessionem coram eodem domino preposito fuisse intelleximus

E megjegyzés arra enged következtetni, hogy a korábbi *fassió*ról – talán az uralkodó halála miatt – nem készült oklevél, s ezért kellett megismételni a bevallást. A másik esetről abból az ítéletlevélből értesülünk, amelyet 1346. július 12-én Visegrádon Pál országbíró adott ki egy a veszprémvölgyi apácák, illetve Leurenthe fia Tamás fiai, Miklós és János, valamint ugyanezen Leurenthe fia Beke között több éve zajló birtokperben.[63] Ennek során 1343. május 1-én az apácák ügyvédje bemutatta az országbírónak Károly király – 1341. november 18. és 1342. július 16. közé keltezhető – oklevelét,[64] amely szerint a feleknek a király jelenléte előtt megjelenő képviselői fogott bírók ítéletére bízták a pereskedőket.[65] Mivel azonban Károly oklevelén sérült volt a pecsét, és csak egy csekély része maradt meg, az apácák ügyvédje annak bizonyítására, hogy a sérült pecsétes királyi oklevél hiteles és valóban Károly pecsétjével van ellátva, bemutatta az országbírónak a fehérvári prépost – Lajos király pecsétfőjével ellátott – oklevelét, amelyben a prépost megírta az országbírónak, hogy bár Károly oklevele a pecsétjére nézve romlott, de a felek bevallása szerint lett kibocsátva.[66] Tatamér tehát ily módon igazolta a sérült pecsétes királyi oklevél hitelességét, ebből pedig arra következtethetünk, hogy a *fassió*t őelőtte tették. A szakirodalomban régóta jelen van az az általánosságban mozgó megállapítás, amely szerint a királyi kancelláriában is sor került bevallásokra.[67] Bónis György kutatásaiból ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a 14. század derekán a kancellária jegyzői előtt is lehetett bevallást tenni.[68] A most ismertetett két eset arról tanúskodik, hogy ugyanez az alkancellárról is elmondható.

Arra már a korábbi évekből is találunk példát, hogy egy oklevél hitelességével kapcsolatban Tatamér véleményét is kikérték: 1336 elején sok más személy mellett az alkancellár is részt vett abban a vizsgálatban, amelynek eredményeként egy I. Károly király nevében 1331-ben kelt oklevélről kiderült, hogy hamis.[69]

A fehérvári prépost alkancellári tevékenységével kapcsolatban végül azt az adatot is meg kell említeni, amely szerint elkísérte a királyt az Ausztria ellen 1336-ban vezetett hadjáratba.[70]

---

et extitisse." *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára.* I–XII. Szerk. Nagy Iván et al. Bp., 1871–1931. II. 43.

63 AOklt. XXX. 307–313. [512. sz.]

64 I. Károly oklevele csak tartalmi kivonatban, datálás nélkül olvasható az országbíró ítéletlevelében. 1341. november 18. a per első ismert dátuma (AOklt. XXX. 307. [512. sz.]), 1342. július 16. pedig Károly király halálának a napja.

65 „... in ipsius domini Karoli regis presencia astantes predictas partes in ipsa causa premissa procuratoria auctoritate arbitrio proborum hominum submisissent..." AO IV. 615. Az eredetiben fennmaradt oklevélben valóban „... in ipsius domini Karoli regis presencia..." kitétel olvasható, tehát a *speciali* jelző, amely a különös jelenlétre utalhatna, nem szerepel a szövegben. MNL OL DL 3852.

66 AO IV. 615.; Uo. XXX. 309. [512. sz.]

67 Szentpétery: *Magyar oklevéltan,* 174.; Kumorovitz L. Bernát: A királyi kápolnaispán oklevéladó működése. (A királyi kancellária fejlődése a XIV. és XV. század fordulóján.) In: *Regnum. Egyháztörténeti évkönyv. 5. (1942–1943).* Közli A Magyar Katolikus Történetírók Munkaközössége. Bp., 1943. 462.

68 Bónis György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Bp., 1971. 38–39.

69 AOklt. XX. 98–100. [71. sz.] Az eset jól ismert, lásd Grünn Albert: I. Károly király gyűrűspecsétje. *Turul* 20 (1902) 54–55.; Kumorovitz: A királyi kápolnaispán, 484.; Bónis: *A jogtudó értelmiség,* 73.; Németh Péter: Vízaknai [Őri] István, a királyi gyűrűspecsét őre, különös bíróságának jegyzője (1309–1349). *Turul* 96 (2023) 33–34.

70 AOklt. XXI. 376. [656. sz.] A hadjárathoz lásd Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi.* Bp., 1988. 87–88.; *A középkori Magyar Királyság történeti kronológiája,* I. 250.

A folytatásban olyan források ismertetésére kerül sor, amelyek kifejezetten Tatamér prépostságára vonatkoznak, egyszersmind a fehérvári káptalan története szempontjából is fontosak. (A különféle pápai megbízásokról azonban nem ebben, hanem a következő fejezetben lesz szó.) Mint láttuk, Tatamért valamikor 1330. november 10. után és 1331. január 27. előtt választották fehérvári prépositta, s az alkancellári kinevezésére is ebben az időszakban kerülhetett sor, az utóbbi tisztséget kimutathatóan 1351. szeptember végéig töltötte be. Érdemes előrebocsátani, hogy a most ismertetendő források egy része abban a nagyjából húszéves időintervallumban született, amikor Tatamér egyszerre volt prépost és alkancellár, ami arról tanúskodik, hogy az alkancellárság mellett valamilyen mértékben a prépostság és a káptalan ügyeivel is tudott foglalkozni.

Tatamér mint fehérvári *electus,* a fehérvári Szent Miklós-egyház rektora és a királyi *aula* alkancellárja az 1331. április 19-én kelt oklevelében arról értesítette Ruben somogyi alispánt és a megye szolgabíráit, hogy Csegei Péter fia János, a fehérvári egyház hadakozó jobbágya *(exercitualis iobagio dicte ecclesie nostre)* állítása szerint Csegei Gelienes fia Jakab a megye jelenléte elé idézte őt, mivel azonban a jogrend és az ország régtől elfogadott szokása azt kívánja, hogy az említett egyház valamennyi, bármilyen kondíciójú jobbágya fölött a mondott egyház mindenkori elöljárói ítélkezzenek, és – mivel ezen jobbágyok – semmilyen bíró ítélete alá nem tartoznak, a megye jelenléte előtt a prépost miatt *(propter nos)* nem mert megjelenni. Emiatt kéri a prépost a címzetteket, hogy a mondott ügyet küldjék át a jelenléte elé végleges döntésre.[71]

1337-ben egy külső hiteleshelyi eljárást követően a pécsváradi konvent arról tett jelentést a nádornak, hogy Tatamér fehérvári prépostnak a Somogy megyei Bonnya és Háromkút falvakban lakó népei a nyulak szigeti apácák engedélye nélkül használják az apácák Igal nevű falvához tartozó erdőket, ezért a nádori ember eltiltotta a prépost jobbágyait az erdők használatától.[72] Tizenhat évvel később, 1353-ban ismét el kellett tiltani a fehérvári prépostságnak az említett két faluban élő népeit az apácákhoz tartozó birtokok hasznainak a szedésétől.[73] Bonnya és Háromkút egy határjárás kapcsán is megjelenik a forrásokban. 1352-ben a nyulak szigeti apácák Oszlár nevű birtokának a határjárása során a királyi ember és a somogyi konvent tanúbizonysága a birtok északi, a fehérvári prépost Bonnya birtoka felőli határjeleit is meg akarta újítani, azonban a prépost háromkúti jobbágyai uruk nevében ennek ellentmondtak.[74] A két birtok határral történő elválasztására végül két évvel később, 1354-ben került sor, az eljáráson Tatamér megbízólevelével András presbiter, a prépost házának *procurator*a és Zarka Gergely, a prépost officiálisa is megjelent.[75]

71 MNL OL DL 40597. Vö. AOklt. XV. 83–84. [143. sz.] Az ügyhöz és annak jogi hátteréhez lásd Zsoldos Attila – Thoroczkay Gábor – Kiss Gergely: *Székesfehérvár története az Árpád-korban*. Székesfehérvár, 2016. (Székesfehérvár Története 1) 96. [A vonatkozó rész Zsoldos Attila munkája.]

72 AOklt. XXI. 147–148. [267. sz.] Bonnyához és Háromkúthoz lásd Csánki Dezső [– Fekete Nagy Antal (IV.)]: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.* I–V. Bp., 1890–1941. II. 577., 611.

73 AOklt. XXXVII. 151. [229. sz.]

74 Uo. XXXVI. 202. [521. sz.]

75 Uo. XXXVIII. 196–197. [220. sz.]

Tatamér 1340 és 1341 folyamán is érintett volt egy Somogy megyei birtokperben: az Ugali Ivánka fiai, Pál, Jakab, Miklós és István Fiad és Hasagh nevű birtokai és a prépost Vadé nevű birtoka közötti határt kellett volna tisztázni, ez azonban 1341. január elejéig nem történt meg.[76]

Birtokperekre más megyében fekvő birtokok kapcsán is sor került. A somogyi konvent 1337. június 14-én kelt, a nádornak címzett jelentése arról tájékoztat, hogy a nádori ember és a konvent tanúbizonysága be akarták járni a Tolna megyei Bedeg és Twfeceleu birtokok határait, de Beke, a fehérvári káptalan nemes jobbágya, valamint Nialas Jakab, a dömösi prépost hidegkúti jobbágya és *villicus*a uraik nevében ellentmondva eltiltották őket, ezért a fehérvári és a dömösi prépostot július 15-re a nádor elé idézték a veszprémi püspökkel szemben.[77] Pál országbírónak a következő évben, 1338. március 31-én kiadott oklevele szerint a színe előtt Boldogasszonyfalvai Jakab fia Miklós és Sági Benedek fia András elmondták, hogy Enchei János mester az ő Bodrog megyei Tóti nevű birtokukat vásárlás és zálog címén átadta Becsei Imre mester fiainak, Töttösnek és Vesszősnek, a birtok ügyében pedig a fehérvári prépost és káptalan Töttös és Vesszős mestereket perbe vonta az országbíró elé, ezért eltiltották János mestert Tóti birtok elidegenítésétől, a fehérvári prépostot és káptalant a megszerzésétől, Imre fiait pedig az elfoglalásától.[78] Az országbíró 1354. augusztus 27. után kelt okleveléből megtudjuk, hogy Tatamér fehérvári prépost perbe hívta Moyus fia Mihályt a Sárosd folyón található Nagymalom nevű malom ügyében. Többszöri halasztás után végül 1354. augusztus 27-én megjelent az országbíró előtt egyik részről Német István, a fehérvári egyház kanonokja a prépost és a káptalan megbízólevelével, a másik részről pedig Moyus fia Mihály, és elmondták, hogy fogott bírák segítségével egyezségre jutottak. E szerint a prépost és a káptalan elismerte, hogy a malom Moyus fia Mihályé örökség címén, ezért neki hagyták örökös birtoklásra, a káptalan ügyvédje pedig úgy nyilatkozott, hogy a békebírságot a prépost és a káptalan tartozik megfizetni az országbírónak mint az ügy bírájának.[79]

A fehérvári káptalan az 1340. április 18-án kelt privilegiális oklevelében egyházuk Dusnoktelke nevű, Pest megyében fekvő földjét az oklevélben meghatározott éves *census* és kötelezettségek mellett Péter mesternek adta a Péter által a fehérvári egyháznak tett szolgálatokért.[80] Három nappal később, április 21-én Tatamér prépost is kiadott egy, a káptalan oklevelével azonos tartalmú pátenst,[81] továbbá ugyanezen a napon privilegiális oklevélben átírta és megerősítette a káptalan kiadványát.[82]

Sajnos nem ismertek az előzményei annak az ügynek, amelyről a kői káptalan 1356. május 3-i okleveléből szerezhetünk tudomást. E szerint a 25 forint megfizetésére kötelezett Hosszúbácsi János fiai, Miklós és János május 1-én kifizették a mondott összeget a fe-

76 AOklt. XXIV. 288. [638. sz.], 290. [644. sz.], 315–316. [699. sz.], uo. XXV. 16–17. [19. sz.]
77 Uo. XXI. 181. [326. sz.]
78 Uo. XXII. 107–108. [159. sz.]
79 Uo. XXXVIII. 294. [394. sz.] Feltehetőleg egy Fejér megyei malomról van szó.
80 Uo. XXIV. 109. [232. sz.]
81 Uo. 113. [241. sz.]
82 Uo. 114. [242. sz.]

hérvári prépostot és káptalanját képviselő Bálint bácsi rektornak és Zákányi Péternek, fehérvári kanonokoknak, akik nyugtatták Miklóst és Jánost a fizetés megtörténtéről.[83]

1356-ban a prépost egy eskütételben is érintett volt. A fehérvári johannita konvent 1356. június 22-én kelt oklevele arról tájékoztat, hogy Töbörcsöki Nacher Máté alperesnek huszonöt magához hasonló emberrel együtt esküt kellett tennie a felperes Tatamér fehérvári prépost ellenében egy ló és két ökör elvételével kapcsolatban, amely cselekedet a Fejér megyei Alap faluban történt. Az eskütételre a kitűzött napon, június 21-én sor is került a konvent erre kijelölt embere előtt és a prépost képviselőjének a jelenlétében.[84]

Azon források közül, amelyek kifejezetten Tatamérnak a prépostsággal összefüggésbe hozható tevékenységére vonatkoznak, a magyarországi pápai tizedszedők 1332–1337. évi számadásait említem meg utolsóként. Ebből kiderül, hogy Tatamér a prépostsága után tizenöt márkát fizetett, egy márkát negyven garassal számolva, amely összeg a budai számítás szerint tíz és fél márkát és tizenkét garast tett ki.[85]

Tatamér mint életben lévő prépost a fehérvári káptalan 1359. május 25-én kelt privilegiális oklevelének a méltóságsorában szerepel utoljára.[86] Azt is tudjuk, hogy VI. Ince pápa 1360. március 24-én I. Lajos király, Erzsébet királyné és a fehérvári káptalan kérésére megerősítette Péter veszprémi prépostnak a Tatamér halálával megüresedett fehérvári préposti méltóságra történt megválasztását.[87] Tatamér tehát valamikor 1359. május 25. után és 1360. március 24. előtt hunyt el.[88] Az utóbbi időponttal kapcsolatban azonban figyelembe kell venni, hogy addigra már a prépostválasztás is lezajlott, és a magyar király, a királyné, valamint a fehérvári káptalan szupplikációja is eljutott az Avignonban székelő egyházfőhöz, ezért valószínű, hogy Tatamér halála és az új prépost pápai megerősítése között legalább két-három hónap eltelt. Tatamér halálának a helye nem ismert. Az említett szupplikációból kiderül, hogy a prépost *in partibus* fejezte be az életét.[89] Engel Pál szerint ez szentföldi zarándoklatra, esetleg diplomáciai küldetésre utalhat, Bertényi Iván pedig a római zarándoklat lehetőségét vetette fel.[90] VI. Ince 1360. március 28-án ismét megerősítette Péter volt veszprémi prépost megválasztását, és azt is megemlítette a dokumentumban, hogy Tatamér a Római Kúrián kívül hunyt el.[91]

Fontos megjegyezni, hogy Tatamér a kancelláriai szolgálatban és a fehérvári préposti méltóságban eltöltött hosszú évek alatt minden bizonnyal komoly jártasságra tett szert

83 AOklt. XL. 181. [262. sz.] Az azonban nem derül ki az iratból, hogy Hosszúbácsi János fiai miért voltak fizetésre kötelezve.

84 Uo. 243. [367. sz.]

85 *Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria/Pápai tizedszedők számadásai. 1281–1375.* Bp., 1887. (Monumenta Vaticana Hungariae I/1) 217–218.

86 AOklt. XLIII. 264–265. [536. sz.]

87 Uo. XLIV. 125. [225. sz.]

88 Itt említem meg, hogy a pápa 1345. március 15-én engedélyezte a fehérvári prépostnak, hogy halála esetén a gyóntatója teljes bűnbocsánatot adhasson neki. AOklt. XXIX. 132. [174. sz.] Az egyházfő ugyanezt az engedélyt ugyanezen a napon több más magyarországi személynek is megadta. Uo. 132–133. [175–178. sz.]

89 MREV II. 186.

90 Engel Pál: Temetkezések a középkori székesfehérvári bazilikában. (Függelék: A székesfehérvári koronázások.) *Századok* 121 (1987) 631. [108. j.]; Bertényi: Tatamér, 664.

91 AOklt. XLIV. 135. [247. sz.]

a hazai jogéletben. A szakirodalomban annak a lehetősége is felmerült, hogy esetleg külföldi egyetemen tanult,[92] a kutatás jelenlegi állása szerint azonban ez nem igazolható.[93]

A fejezet végére érve érdemes rögzíteni, hogy Tatamér mettől meddig töltötte be a méltóságait, illetve a tisztségét:

– A fehérvári Szent Miklós-egyház, azaz a kisebb társaskáptalan rektora:

1331. április 19. előtt – 1331. augusztus 1. (AOklt. XV. 173–174. [304. sz.])[94]

– Fehérvári prépost:

1331. január 27. (AOklt. XV. 28–29. [47. sz.])[95] – 1359. május 25. (AOklt. XLIII. 264–265. [536. sz.])[96]

– Királyi alkancellár:

1331. április 19. (AOklt. XV. 83–84. [143. sz.]) – 1351. szeptember 29. (AOklt. XXXV. 428–429. [614. sz.])

Pápai megbízások

Tatamér többször is ellátott a pápa által delegált bírói feladatokat.[97] 1331-ben a nyulak szigeti apácák elidegenített javainak a visszaszerzésére,[98] a következő évben szintén a nyulak szigeti apácakolostor és Buda városa,[99] valamint az apácák és a budavári királyi palota kápolnájának papsága között zajló perben[100] kapott megbízást. Az 1330-as évek középső harmadában a pálosok tizedmentességi ügyében folytatott vizsgálatot, amely a veszprémi, a zágrábi és a pécsi egyházmegyéket érintette.[101] A pápa 1348-ban Erzsébet anyakirályné kérésére megerősítette a Tatamér által a pálosoknak adott kiváltságot, amely szerint a rendhez tartozó perjelek és testvérek a szőlőik után mentesek a tizedfizetés alól.[102]

A fehérvári prépost a delegált bírói feladatok mellett más megbízásokat is kapott az egyházfőtől. 1331-ben többedmagával egy egri kanonoki beiktatást kellett eszközölnie,[103] 1353-ban pedig arra utasította a pápa Tatamért és több más egyházi személyt, hogy egy

92 Kumorovitz: A királyi kápolnaispán, 490.

93 Lásd Haraszti Szabó Péter – Kelényi Borbála: *Magyarországi diákok francia, angol, itáliai és német egyetemeken a középkorban, 1100–1526.* Bp., 2019. (Magyarországi Diákok a Középkori Egyetemeken 3.)

94 Lásd még *A középkori magyar egyház,* II. 933.

95 Ekkor még *electus.* XXII. János pápa 1331. június 10-én arra utasította Miklós győri püspököt, valamint Jacobus Berengariust és Raimundus de Bonofatót, hogy vizsgálják meg Tatamér préposttá történt megválasztását, és ha kánoninak találják azt, erősítsék meg. AOklt. XV. 132–133. [233. sz.]

96 Lásd még *A középkori magyar egyház,* II. 1612.

97 Az I. Károly király alatt Magyarországon eljáró pápai kiküldött bírókhoz lásd Maléth: *A Magyar Királyság,* 89–120.

98 AOklt. XV. 133. [234. sz.]; Maléth: *A Magyar Királyság,* 378. [9. táblázat. 7. szám.]

99 MNL OL DL 2712.; Maléth: *A Magyar Királyság,* 345.

100 MREV II. 58.; Maléth: *A Magyar Királyság,* 98., 345., 381. [10. táblázat. 8. szám.]

101 1333. október 30. AOklt. XVII. 211. [476. sz.]; 1335. május 1. előtt. Uo. XIX. 104. [229. sz.]; 1335. május 12. Uo. 116–117. [259. sz.]; 1335. július 1. előtt. Uo. 176. [383. sz.]; 1355. július 12. Uo. 195–196. [428. sz.]; 1336. november 30. Uo. XX. 323. [455. sz.] Az eljáráshoz lásd Maléth: *A Magyar Királyság,* 115., 345.

102 AOklt. XXXII. 200–201. [373. sz.]

103 Uo. XV. 254. [436. sz.]

bizonyos Miklós fia Györgynek biztosítsanak a veszprémi egyház kórusában kanonoki stallumot, és védelmezzék meg a javadalomban.[104]

A család

Tatamér szüleit nem ismerjük,[105] de annak a családnak, amelyből a prépost is származott, számos tagját megemlítik a források. Két fivéréről van tudomásunk: Istvánról és Bakóról.[106] Ahogy arról fentebb már szó esett, I. Károly egyik 1336. évi oklevele szerint Bakó már gyerekkora óta az udvarhoz tartozott, hadjáratokban is részt vett és követségekben is megfordult. Az oklevél megfogalmazása arra utal, hogy az 1330. évi havasalföldi hadjárat idején már Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisa volt.[107] A vajda valamikor 1339. január 5. előtt a Fehér megyei Gambuc birtokot adományozta az alkancellár két testvérének, Bakó pedig – I. Károly király 1339. január 5-i, az erdélyi káptalannak küldött parancslevele szerint – a birtok határainak bejárását és mások birtokaitól történő elkülönítését kérte az uralkodótól.[108] Az adományozás minden bizonnyal a familiárisi viszonnyal magyarázható, ugyanakkor az sem zárható ki, hogy Tatamér is közbenjárt a testvérei érdekében, hiszen – mint láttuk – a vajda 1332-ben Visegrádra költözött, egy 1342. évi adat szerint pedig a bírói székén többek között a fehérvári prépposttal ülésezett együtt, tehát biztosan ismerték egymást a prépost alkancellárral.[109] I. Károly király 1340. június 24-én hűséges szolgálataik jutalmaként abban a kegyben részesítette Tatamért és a testvérét, Istvánt, hogy az unokaöccseikkel tetszésük szerint megoszthatták a birtokaik felét.[110] A jelenlegi ismereteim szerint csupán ez az egy dokumentum utal arra, hogy István is teljesített szolgálatokat az uralkodónak, de részleteket sajnos nem árul el. Ebben az oklevélben Bakó már nem szerepel, és később sem találkozunk a nevével, valószínű tehát, hogy 1340. június 24. előtt elhunyt. István 1341. július 1-e előtt távozott az élők sorából.[111]

Tatamérnak és Istvánnak több lánytestvéréről is hírt adnak a források, de egyiküket sem nevezik néven.[112] A férjeik közül ugyanakkor név szerint ismerjük Bonca Simont,[113]

104 AOklt. XXXVII. 454–455. [764. sz.]

105 Az Árpád- és Anjou-kori egyházi archontológia szerint Tatamér apját Istvánnak hívták, azonban a hivatkozott oklevélben (AOklt. XXVI. 339–340. [495. sz.]) nem a prépost apjáról, hanem a testvéréről van szó. *A középkori magyar egyház,* II. 1612.

106 AOklt. XV. 157. [275. sz.], uo. XX. 210–211. [247. sz.], 304–305. [427. sz.], uo. XXII. 345–346. [555. sz.], uo. XXIII. 11. [7. sz.]

107 Lásd 9–10. j.

108 AOklt. XXIII. 11. [7. sz.] Az erdélyi káptalan jelentését lásd uo. 63–64. [104. sz.] Lásd még a Birtokok és a származás kérdése című fejezeten belül a Fehér megyei birtokoknál.

109 Lásd 41. j.

110 EO III. (1340–1359) 38–39. [22. sz.]

111 Uo. 53. [67. sz.] Itt már néhaiként említik.

112 Lásd pl. uo. 38–39. [22. sz.]

113 Uo. 38–39. [22. sz.] A „vezetéknevét", amely többféle alakban fordul elő a forrásokban [Buncza, Buncha, Boncha] és ennek megfelelően a regesztákban is, 'Bonca'-ként egységesítettem.

Dobou Pált és Lukácsot,[114] valamint Demetert.[115] Szintén a prépost egyik sógora szerepel Buda város hatóságának 1340 körülre datálható oklevelében: e szerint Tatamérnak és Istvánnak az egyik nővérük révén rokona volt egy bizonyos Domokos fia János.[116] Ugyanennek a Jánosnak a fiát, Ferencet 1352-ben a prépost unokaöccsének nevezték, ami egyértelművé teszi, hogy Domokos fia János Tatamér sógora volt.[117] Természetesen nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a lánytestvérek között volt olyan, aki többször is férjhez ment.

A fehérvári prépostnak több unokaöccsét és egy unokahúgát is megemlítik a források. Arról nincs tudomásunk, hogy Tatamér fivérei közül Bakónak lettek volna gyerekei, viszont Istvánnak volt egy Mátyás nevű fia, akit 1340-ben még kisfiúnak *(parvulus)* neveztek.[118] A prépost egyik nővérétől és minden bizonnyal a feljebb említett Bonca Simontól származott az a Simon fia László, akit Buda város hatóságának 1340 körül kelt oklevele budai polgárnak nevez,[119] s aki 1351-ben a királyi udvar ifjaként,[120] 1358-ban pedig a királynéi udvar ifjaként kerül a szemünk elé,[121] tehát az uralkodó, illetve a királyné fegyveres kíséretéhez tartozott.[122] Bonca Simon egy másik fia, Bonca fia István, aki először egy 1351. évi oklevélben tűnik fel,[123] a fehérvári káptalan 1356. június 15-i kiadványában a királynéi udvar apródjaként szerepel.[124] Ugyanez az oklevél István testvérét, Pétert is megnevezi.[125] 1341-ben Bonca Simon leányát – azaz Tatamér unokahúgát – említik meg, akinek Bongárdi István fia Pető volt a férje.[126] A házasságból egy leány született.[127] A kolozsmonostori konvent 1368. április 1-én kelt oklevele Bongárdi Petőt és a feleségét már elhunytként említi.[128] I. Lajos király egyik 1351. évi kiadványa Simon fia László és István fia Mátyás

114 EO III. 38–39. [22. sz.]

115 AOklt. XXIX. 389. [699. sz.] A dokumentumban Demeter fia Péter aradi éneklőkanonok Tatamér *neposa*ként szerepel, ebből következtethetünk arra, hogy a prépost egyik nőtestvérének a férjét Demeternek hívták.

116 AOklt. Supplementum, I. 347–348. [503. sz.] Az oklevél datálásához lásd 39. j.

117 AOklt. XXXVI. 89. [215. sz.]

118 1340. június 24. EO III. 38–39. [22. sz.] További adatok: uo. 53. [67. sz.]; AOklt. XXVI. 339–340. [495. sz.]; EO III. 73. [121. sz.]; AOklt. XXVII. 89–90. [77. sz.], uo. XXXV. 428–429. [614. sz.], 552–553. [812. sz.], uo. XXXVI. 94–95. [231. sz.], 96. [235. sz.], uo. XLII. 352. [943. sz.], uo. XLIV. 239–240. [463. sz.]

119 AOklt. Supplementum, I. 347–348. [503. sz.] Az oklevél datálásához lásd 39. j.

120 AOklt. XXXV. 552–553. [812. sz.]

121 Uo. XLII. 352. [943. sz.] További adatok Simon fia Lászlóhoz: uo. XXXV. 428–429. [614. sz.], uo. XXXVI. 94–95. [231. sz.], 96. [235. sz.], uo. XLIV. 239–240. [463. sz.]

122 Engel Pál: Udvari ifjú. In: KMTL 695.

123 „... magister Ladislaus filius Simonis, aule domini nostri regis iuvenis pro se et pro Mathia filio Stephani ac Stephano filio Buncha, fratribus suis, nepotibus videlicet [...] Thatamerii Albensis ecclesie prepositi, aule regie vicecancellarii..." MNL OL DL 94077. A „frater" kifejezés itt egyrészt fivér, másrészt unokatestvér jelentésben szerepel. Vö. AOklt. XXXV. 552–553. [812. sz.] Lásd még 126. j.

124 AOklt. XL. 236–237. [354. sz.] Istvánhoz lásd még uo. LII. 114–115. [220. sz.], 245–246. [459. sz.]

125 Uo. XL. 236–237. [354. sz.]

126 EO III. 53. [67. sz.] A kortársak között volt olyan, aki úgy tudta, hogy Bongárdi István fia Pető Tatamér egyik lánytestvérét vette feleségül. AOklt. LII. 114–115. [220. sz.] Bongárdi Pető felesége és Bonca fia István testvérek voltak (AOklt. LII. 245. [459. sz.]), ami egyértelművé teszi, hogy Bonca fia István Bonca Simon fia volt.

127 AOklt. XXXV. 428–429. [614. sz.]

128 Uo. LII. 114–115. [220. sz.]

mellett Kónya mester fehérvári kanonokot is Tatamér *nepos*ának nevezi.[129] Egy 1352. évi királyi oklevélben a már említett Domokos fia János fia Ferenc tűnik fel.[130] A fehérvári prépost unokaöccsei közül még egynek a nevét megőrizték a források. Tatamér 1345-ben azt kérte a pápától, hogy a *nepos*a, Demeter fia Péter aradi éneklőkanonok számára rezerváljon egy méltóságot az egri egyházban, annak ellenére, hogy Péter ugyanebben az egyházban kanonoksággal rendelkezik, hozzátéve, hogy Péter kész lemondani az aradi éneklőkanonokságról. A pápa jóváhagyta a kérést.[131]

Az elmondottak azt mutatják, hogy Tatamér jól kamatoztatta a pozícióit az unokaöccsei érdekében. Simon fia László minden bizonnyal a prépost alkancellárnak köszönhetően lett a királyi és a királynéi udvar, Bonca fia István pedig a királynéi udvar tagja. Két másik unokaöccse ugyanakkor egyházi pályára lépett. Kónya mesternek nyilván Tatamér juttatott kanonoki stallumot a fehérvári káptalanban, és szintén az ő befolyását gyaníthatjuk abban, hogy Demeter fia Péter megkapta az aradi éneklőkanonokságot. Az pedig tény, hogy a prépost kérvényezett a pápánál egy méltóságot az egri káptalanban Péter számára.

Ismerjük Tatamér néhány apai ági rokonát is, az ő esetükben azonban a rokonsági fok nem határozható meg. A vasvári káptalan egyik 1331. évi jelentésében Jakab fia István és Rénold fia Miklós perbesei [Vas megye] nemesekről olvashatunk,[132] 1342-ben pedig egy birtokosztály kapcsán kettőjük mellett Rénold egy másik fia, János is feltűnik.[133]

Birtokok és a származás kérdése

Ebben a fejezetben Tatamér és a családtagjai birtokainak a számbavételére kerül sor,[134] s ennek kapcsán megkísérlek választ adni arra a kérdésre, hogy honnan származott a család. A birtokok felsorolása megyék szerint történik, a megyék sorrendjét pedig a legkorábbi előfordulásuk időrendje határozza meg. Ha egy megyében több birtok is található, akkor ábécérendben közlöm őket. A birtokok öt megyében, Vasban, Baranyában, Fehérben, Kolozsban és Biharban, azaz két dunántúli, két erdélyi és egy tiszántúli megyében terültek el.

129 AOklt. XXXV. 428–429. [614. sz.] Kónya 1360-ban hiteleshelyi kiküldöttként járt el. Uo. XLIV. 54–56. [82–85. sz.]

130 Uo. XXXVI. 89. [215. sz.]

131 Uo. XXIX. 389. [699. sz.] Péter 1344 és 1381 között mutatható ki aradi éneklőkanonokként, az egri kanonokságára vonatkozó adatok pedig 1345-ből származnak. *A középkori magyar egyház,* I. 327., II. 1225.

132 AOklt. XV. 157. [275. sz.]

133 Uo. XXVI. 339–340. [495. sz.]

134 A városi ingatlanokat célszerűnek tűnt külön tárgyalni, ezért azokról a következő fejezetben lesz szó.

Vas megye

Bejc[135]

I. Károly 1331. július 9. előtt Tatamér fehérvári *electus,* királyi alkancellár és a fivérei kérésére arra utasította a vasvári káptalant, hogy küldje ki a tanúbizonyságát az alkancellár és fivérei Bejc nevű, Vas megyében fekvő örökölt birtokának a határjárására és iktatására.[136] A káptalan jelentéséből kiderül, hogy ellentmondás miatt a birtoknak csak egy részét iktatták Tatamérnak és a testvéreinek, Istvánnak és Bakónak, valamint apai ági rokonaiknak, Jakab fia István és Rénold fia Miklós perbesei nemeseknek.[137] Tizenegy évvel később, 1342. szeptember 21-én I. Lajos király oklevelet adott ki arról, hogy egyfelől Tatamér és az unokaöccse, István fia Mátyás, másfelől Perbesei Jakab fia István és Rénold fiai, Miklós és János felosztották egymás között Vas megyei birtokaik egy részét, de a lakatlannak mondott Bejc birtokról és több más, Vas megyében fekvő, de meg nem nevezett birtokukról, amelyek akkor idegen kézen voltak, úgy nyilatkoztak, hogy közösen birtokolják azokat mindaddig, ameddig a felosztásuk nem szükséges.[138]

Lapsa[139]

Az 1342. évi, feljebb említett birtokosztály értelmében a Gyöngyös folyó melletti Lapsa birtok Jakab fia Istváné és Rénold fiaié lett. Lapsát korábban valószínűleg zálogba adták, mivel Tatamér egy bizonyos Lázár fia Jánostól váltotta ki, és az erről szóló oklevelet át kellett adnia Jakab fia Istvánnak és Rénold fiainak.[140] 1351-ben a prépost három unokaöccse, Simon fia László, István fia Mátyás és Bonca fia István, akiknek része volt Lapsa birtokban, zálogba vettek egy ugyancsak Lapsa birtokon lévő, az övékével szomszédos birtokrészt Vyzlou fivérétől, János magisztertől 50 márka széles bécsi dénárért, a márkát 10 pensával számolva.[141]

Ovad[142]

István vasi és soproni ispán 1331. július 6-án oklevéllel tanúsította, hogy Tatamér fehérvári prépost Ovad nevű örökölt birtokát, amelyet az uralkodó neki – azaz Istvánnak – adományozott, visszaadta Tatamérnak, a királyi ember pedig a vasvári káptalan emberének a jelenlétében – a határjárást követően – iktatta és visszaadta a birtokot a prépostnak.[143] Az 1342. évi birtokosztály során Ovad, amely Lapsához hasonlóan a Gyöngyös folyó mellett feküdt, Tataméré és István fia Mátyásé lett.[144] Vas megye hatóságának 1343. április 21-én

135 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 736.
136 AOklt. XV. 150. [263. sz.]
137 Uo. XV. 157. [275. sz.]
138 Uo. XXVI. 339–340. [495. sz.]
139 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 771.
140 AOklt. XXVI. 339–340. [495. sz.]
141 Uo. XXXV. 552–553. [812. sz.]
142 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 781.
143 MNL OL DL 66412. A hártya szakadása miatt a birtok nevéből ennyi olvasható: A[...]ad. Vö. AOklt. XV. 145. [255. sz.]
144 AOklt. XXVI. 339–340. [495. sz.]

kelt oklevele különösen érdekes, mivel Ovad birtok mellett a fehérvári prépost elődeiről is említést tesz. E szerint Ovadi Basa fia Pál fiainak, Péternek, Jakabnak és Bertalannak augusztus 4-én esküt kellett tenniük Athlep fia Pál fiai, Vencel, János és Márton ellen arról, hogy a vasvári káptalannak azt az oklevelét, amellyel Tatamér elődei *(predecessores)* Athlep fia Pált és Basa fia Pált az Ovad és Thapani birtokok között fekvő Ovad várbirtokban részesítették, nem adták át egy bizonyos Haraszti Péter fia Domonkosnak, s így a birtokrész nem lett tőlük elidegenítve.[145] Bár az irat Tatamér elődei közül senkit sem nevez néven, annyi kiderül belőle, hogy a vasvári káptalan szóban forgó oklevelében foglalt jogügylet nagyjából egy nemzedékkel korábban történt, mivel a birtokban részesítettek fiai között alakult ki nézeteltérés. 1360-ban, tehát már Tatamér halála után került sor arra a birtokosztályra, amelyet a prépost két unokaöccse, István fia Mátyás és Simon fia László tettek a Vas megyei Szentkirály, Rönök és Ovad nevű birtokaikban.[146]

Perbese[147]

Bejc birtok 1331. évi iktatása kapcsán már esett szó arról, hogy Tatamér apai ági rokonait, Jakab fia Istvánt és Rénold fia Miklóst perbesei nemeseknek nevezték, ami az ottani birtoklásukat bizonyítja.[148] 1337-ben egy perbesei birtokügyben a vasvári káptalan határjárást végzett, s ebből kiderül, hogy a fehérvári prépost is birtokos volt itt.[149] Az 1342. évi birtokosztály során Perbese minden haszonvétellel és joggal – kivéve Tatamér ott vásárolt szőlőjét, amelyet a prépost magának és István fia Mátyás nevű unokaöccsének tartott meg – Perbesei Jakab fia Istvánnak és Rénold fiainak, Miklósnak és Jánosnak jutott örök birtoklásra, azzal a Perbese melletti földrésszel együtt, amelyet egykor Tatamér fivére, Bakó zálogba kapott, s amelyet a prépost a birtokosztály alkalmával átengedett nekik.[150]

Rönök[151]

1336 novemberében az országbíró, egy több éve húzódó pert lezárva, Tatamérnak és a fivéreinek ítélte Rönök birtokot.[152] A per folyamán a király parancsára két tudományvételre is sor került, az elsőt Roland vasi és soproni ispán, a másodikat a királyi ember és a vasvári káptalan tanúbizonysága folytatták le. Mindkét alkalommal azt állapították meg, hogy Rönök – pontosabban Alsórönök – a fehérvári préposthoz és a fivéreihez, Istvánhoz és Bakóhoz, valamint az elődeikhez tartozott és tartozik, s ennek megfelelően mindkét esetben iktatták a birtokot a nevezettek számára.[153] Az országbíró ítélete után néhány nappal a prépost alkancellár a testvéreivel együtt az uralkodó színe elé járult, kérve, hogy

145 AOklt. XXVII. 148. [187. sz.] Ovadi várjobbágyok a 13. század második felében több ízben is felbukkannak a forrásokban. Zsoldos Attila: *A szent király szabadjai. Fejezetek a várjobbágyság történetéből.* Bp., 1999. (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 26) 109., 121.

146 AOklt. XLIV. 239–240. [463. sz.]

147 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 783–784.

148 AOklt. XV. 157. [275. sz.]

149 Uo. XXI. 91–92. [161. sz.]

150 Uo. XXVI. 339–340. [495. sz.]

151 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 789.

152 AOklt. XX. 304–305. [427. sz.]

153 Uo. 210–211. [247. sz.], 304–305. [427. sz.]

Károly erősítse meg az országbíró ítéletlevelét, amit a király meg is tett, és Rönök birtokot minden haszonvételével és tartozékával együtt Tatamérnak és fivéreinek adta.[154] Mint láttuk, 1360-ban a prépost két unokaöccse, István fia Mátyás és Simon fia László megosztoztak a Vas megyei Szentkirály, Rönök és Ovad nevű birtokaikban.[155]

Szentkirály[156]
Határos volt a Tatamér és fivérei birtokát képező Alsórönökkel.[157] Az 1342. évi birtokosztály során Szentkirályon telekosztályra került sor: a prépost által épített ház négy másik, egy sorban elhelyezkedő telekkel együtt Tataméré és István fia Mátyásé lett, míg öt telek Jakab fia Istvánnak és Rénold fiainak jutott. A falu maradék részét a felek két egyenlő részre osztották egymás között.[158] Tizennyolc évvel később, 1360. május 14-én adta ki a vasvári káptalan azt a feljebb már többször hivatkozott oklevelet, amely szerint a néhai Tatamér prépost két unokaöccse, István fia Mátyás és Simon fia László felosztották egymás között Szentkirályt, Rönököt és Ovadot. Abban is megállapodtak, hogy az Erdélyben és Bihar megyében lévő összes birtokaikat is két egyenlő részre osztják majd, és így fognak tenni az elidegenített birtokaikkal is, ha vissza tudják azokat szerezni.[159] Az iratban Jakab fia Istvánról és Rénold fiairól már nem esik szó. Említést érdemel ugyanakkor, hogy Tatamér mindkét unokaöccse „Szentkirályi"-nak nevezte magát.[160]

További birtokok

Az 1342. évi birtokosztályról kiadott királyi oklevélből az is kiderül, hogy a feleknek a felosztott birtokokon kívül voltak még Vas megyében más, idegen kezeken lévő, de meg nem nevezett birtokaik is, amelyekkel kapcsolatban úgy nyilatkoztak, hogy közös költségen szerzik vissza azokat és közösen birtokolják addig, ameddig a felosztásuk nem szükséges.[161]

154 AOklt. XX. 311–312. [436. sz.] Az ügy érdekessége, hogy az oklevél Tatamér alkancellár kezéből kelt.
155 Uo. XLIV. 239–240. [463. sz.]
156 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 797–798.
157 AOklt. XX. 210. [247. sz.]
158 MNL OL DL 40892. Vö. AOklt. XXVI. 339. [495. sz.] A 'telekosztály' kifejezéshez lásd Engel Pál: Birtokosztály és családképződés. In: uő: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* [Vál., szerk., jegyz. gondozta Csukovits Enikő.] Bp., 2003. (Millenniumi Magyar Történelem. Historikusok) 625–637.
159 AOklt. XLIV. 239–240. [463. sz.]
160 „... magister Mathyas filius Stephani de Zenthkyral ab una, parte vero ab altera magister Ladislaus filius Symonis de eadem Zenthkyral..." MNL OL DL 4960.
161 AOklt. XXVI. 339–340. [495. sz.]

Baranya megye

Almás[162]
1338-ban Siklósi Péter mester a fiai beleegyezésével a Baranya megyei Bőközben lévő Almás és Szalóktelke nevű birtokrészeit a pereikben tett jótéteményeik viszonzásaként eladta Tatamér fehérvári prépostnak és a fivéreinek, István és Bakó mestereknek hetven budai márka báni dénárért.[163] A prépost ugyanezt a két birtokrészt az 1358. augusztus 26-án kiállított saját oklevele szerint unokaöccseinek, Simon fia Lászlónak és István fia Mátyásnak adta a rokoni kapcsolat okán.[164]

Szalóktelke[165]
Lásd az előző tételt.

Fehér megye

Bükkös[166]
Miklós erdélyi vajda 1343. február 28-i oklevele szerint Tamás királyi tárnokmester, szepesi és újvári ispán megírta neki, hogy a Fehér megyei Bükkös nevű birtokát a fiaival egyetértésben *compater*ének, Tatamér fehérvári prépostnak és királyi alkancellárnak, valamint a prépost unokaöccsének, Mátyásnak[167] adta a fáradozásaikért, és arra kérte a vajdát, hogy e birtokot iktattassa nekik. Ennek megfelelően a vajda megkérte az erdélyi káptalant, hogy küldjék ki a tanúságukat Bükkös határjárására, valamint a prépost és az unokaöccse számára történő iktatáshoz.[168]

Gambuc[169]
Ahogy arról korábban már szó esett, Tamás erdélyi vajda valamikor 1339. január 5. előtt a Fehér megyei Gambuc birtokot az alkancellár két testvérének, Bakónak és Istvánnak adományozta, I. Károly pedig – Bakó kérésére – megparancsolta az erdélyi káptalannak, hogy küldjék ki a tanúságukat a birtok határainak a bejárására.[170] A káptalan 1339. február 26-i jelentése szerint Gambuc határait bejárták, a birtokot elkülönítették mások birtokaitól és iktatták a nevezett fivéreknek.[171] Öt évvel később, 1344 februárjában Miklós

162 Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Bp., 1963–1998. (= ÁMTF) I. 270–271.
163 AOklt. XXII. 345–346. [555. sz.]
164 Uo. XLII. 352. [943. sz.] Az oklevél a Tatamér és Simon fia László közötti rokonsági fokot a *consobrinus* szóval fejezi ki, amelyet a regeszta készítője „unokatestvér"-nek fordított, itt azonban „lánytestvértől született fiú"-t jelent a kifejezés.
165 ÁMTF I. 270., 380.
166 Uo. II. 136.
167 István fia Mátyásról van szó.
168 AOklt. XXVII. 89–90. [77. sz., 1342. évi keltezéssel]; EO III. 73. [121. sz.]
169 ÁMTF II. 160–161.
170 AOklt. XXIII. 11. [7. sz.]
171 Uo. 63–64. [104. sz.]

erdélyi vajda Tatamérnak a saját és az unokaöccse, István fia Mátyás nevében előadott kérésére átírta és megerősítette az erdélyi káptalan jelentését.[172] (Lásd még a Kolozs megyei Papfalvánál írtakat.)

Kolozs megye

Papfalva[173]

1341. július 1-én kelt királyi oklevél szerint Tatamér – az unokaöccse, István fia Mátyás nevében is – Papfalva nevű szerzett birtoka harmadrészét *famulus*ának és rokonának, Bongárdi István fia Petőnek, az unokahúga férjének, valamint születendő fiaiknak adta.[174] Tudomásunk van arról, hogy a házasságból egy leány született, akit Tatamér és az unokaöccsei, Simon fia László, István fia Mátyás és Kónya mester fehérvári kanonok 1351-ben feleségül adtak Nádasdi László fia László ifjú nemeshez, akit rokonukká fogadtak, a Papfalva birtokban lévő részbirtokukat pedig átengedték Bongárdi Pető lányának és általa a férjének, Lászlónak.[175] E részbirtok valószínűleg nem volt azonos azzal a harmadrésszel, amelyet – mint láttuk – tíz évvel korábban a prépost Bongárdi István fia Petőnek, az unokahúga férjének adott. Ez utóbbi birtokrészt 1368-ban az erdélyi vajda egy perben a néhai Tatamér prépost egyik unokaöccsének, Bonca fia Istvánnak ítélte, aki Bongárdi István fia Pető feleségének a testvére volt.[176] Az ítéletlevél a prépost unokaöccsét Gambucinak nevezi, ami arra utal, hogy István ekkor már a feljebb említett Fehér megyei Gambuc birtokosa volt. Megemlítendő, hogy István az erdélyi vajda előtt két, I. Károly király által kiadott oklevelet mutatott be, s a vajda ezek alapján hozta meg az ítéletét. Az első oklevél, amely 1340. június 24-én kelt, arról tájékoztat, hogy az uralkodó hűséges szolgálataik jutalmaként abban a kegyben részesítette Tatamért és a testvérét, István mestert, hogy a Magyarországon bárhol – Erdélyben vagy azon kívül – lévő örökjogú, szerzett, vásárolt és egyéb birtokaik felében, bármely megyében vagy városban is legyenek azok, továbbá a méneseikben az unokaöccseiket, azaz a leánytestvéreik fiait tetszésük szerint részeltethessék, a prépost, István mester és annak kisfia, Mátyás halála esetén pedig az unokaöcsök a birtokok másik felében is törvényes örököseikké válhatnak. Ennek alapján Tatamér és a testvére, István az Erdélyben vagy bárhol az országban fekvő szerzett birtokaik felét az unokaöccseiknek, azaz leánytestvéreik Bonca Simontól, Dobou Páltól és Lukácstól született vagy születendő fiainak adták, de a többi birtokukban érintetlenül hagyták a saját törvényes öröklési jogukat. Azt is belefoglalták az oklevélbe, hogy ha az unokaöccseik közül csak kettő, vagy csak egy maradna életben, akkor e birtokok tulajdonjoga ő(ke)t illeti meg mint törvényes örökös(öke)t.[177] A másik, Bonca fia István által bemutatott királyi oklevél az a feljebb már ismertetett, 1341. július 1-i kiadvány, amely szerint Tatamér – az unoka-

172 AOklt. XXVIII. 75–76. [57. sz.]
173 ÁMTF III. 367.
174 EO III. 53. [67. sz.]; AOklt. LII. 245–246. [459. sz.]
175 AOklt. XXXV. 428–429. [614. sz.]
176 Uo. LII. 245–246. [459. sz.] Lásd még 126. j.
177 EO III. 38–39. [22. sz.]; AOklt. LII. 245. [459. sz.]

öccse, István fia Mátyás nevében is – Papfalva nevű szerzett birtoka harmadrészét Bongárdi István fia Petőnek, az unokahúga férjének, valamint születendő fiaiknak adta.[178] Abból a körülményből, hogy Bonca fia István bemutatta ezt a két oklevelet az erdélyi vajdának, arra következtethetünk, hogy 1368-ban már ő őrizte ezeket az iratokat.

Bihar megye

Gyanté[179]
Nem ismert, hogy Gyanté mikor és hogyan került Tatamér birtokába, azt azonban tudjuk, hogy a prépost valamikor 1356 júniusa előtt Bonca fiainak, Istvánnak és Péternek adta a birtokot csereként az unokaöccsei Bulkuz nevű birtokáért.[180]

Orosz[181]
1348-ban egyfelől Tatamér prépost, másfelől Csuka fiai, Miklós és Mátyás megegyeztek Orosz birtok felosztásáról, azonban a feleknek a határjárás során mutatott egyet nem értése miatt a felosztást nem lehetett elvégezni.[182]

Az elmondottakból arra következtethetünk, hogy a prépost egy Vas megyei köznemesi családból származott. Tatamér és a családtagjai ebben a megyében rendelkeztek a legtöbb birtokkal, ezek közül hatot ismerünk név szerint, de az 1342. évi birtokosztály tanúsága szerint további birtokaik is voltak itt. Ezzel szemben Baranyában kettő, Fehérben kettő, Kolozsban egy, Biharban pedig szintén két birtok köthető a préposthoz és a családtagjaihoz, azonban a Vas megyén kívüli, ismert eredetű birtokok között egy örökölt sincs. Tatamér elődeit csak vasi birtokokkal – Ovaddal és Rönökkel – kapcsolatban említik meg, az 1342. évi birtokosztály pedig kifejezetten Vas megyei birtokokat érintett, az osztozkodásban egyfelől a prépost és az unokaöccse, István fia Mátyás, másfelől Tatamér apai ági rokonai, Perbesei Jakab fia István és Rénold fiai, Miklós és János vettek részt. Az is lényeges körülmény, hogy az említett apai ági rokonokat már 1331-ben perbesei nemeseknek nevezték. Arról ugyanakkor nincs tudomásunk, hogy más megyében is sor került volna birtokosztályra Tatamér és a családtagjai, valamint az apai ági rokonok között. Itt kell megemlíteni azt is, hogy Tatamér még 1331-ben, nem sokkal a préposttá történt megválasztása és az alkancellári kinevezése után két Vas megyei, örökölt birtokának, Bejcnek és Ovadnak az ügyét is igyekezett rendezni.

178 EO III. 53. [67. sz.]; AOklt. LII. 245–246. [459. sz.]
179 ÁMTF I. 621.
180 AOklt. XL. 236–237. [354. sz.] Bulkuz birtokot nem tudtam azonosítani. Az oklevél kiadói a Bács megyei Bulkeszivel, illetve a Bihar megyei Bölcsivel való azonosítás lehetőségét vetették fel. *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* I–IV. Coll., ed. Ferdinandus Knauz et al. Strigonii–Budapestini, 1874–1999. IV. 150–151. [120. sz.], 234.
181 ÁMTF I. 649.
182 AOklt. XXXII. 162. [276. sz.], 255–256. [509. sz.]

A prépost Vas megyei kötődésére további adatok is utalnak. A vasvári káptalan 1336. január 30-án kelt oklevele szerint Bögöti Péter fia Lobor *comes* az oklevél kiadásától egy évig minden perében képviselőjéül vallotta Mátyást, a fehérvári prépost *notarius*át.[183] Péter fia Lobor Vas megyei származására egyrészt abból következtethetünk, hogy a vasvári káptalan előtt tette a bevallást, másrészt abból, hogy Bögöt egy Vas megyei település.[184] I. Károly király nem sokkal később, 1336. február 14-én megparancsolta a bárónak, ispánoknak, várnagyoknak, nemeseknek és bármilyen méltóságú embereknek, akik vámokat bírnak, valamint mind a szárazföldi, mind a vízi vámszedőknek, hogy ne merészeljenek vámot szedni Bögöti György fia Istvántól, Tatamér prépost jegyzőjének, Mátyásnak a rokonától, aki a családjával és a javaival Szigligetről ezen Mátyás Vas megyei Bögöt nevű birtokára költözik.[185] Ebből az oklevélből tehát az is kiderül, hogy Mátyás épp Bögötön volt birtokos, és rokona volt a bögöti származású György fia István. Az elmondottak egyrészt azt a feltételezést engedik meg, hogy Mátyás, a prépost alkancellár jegyzője szintén Vas megyéből származott, másrészt azt, hogy az utóbb ismertetett oklevelet Tatamér járta ki az uralkodónál, feltehetőleg a jegyzője kérésére. Szintén a prépost Vas megyei kötődésére – egyszersmind a vasvári káptalannal fennálló kapcsolatára – következtethetünk a vasvári prépost és káptalan 1338. október 7-én kelt, Tatamérnak címzett okleveléből, amely szerint a káptalan két birtoka miatt perben állt a szentgotthárdi apáttal, és mivel a fehérvári prépost megígérte, hogy közbenjár a káptalan érdekében, arra kérték, hogy adasson ki tilalmazó királyi oklevelet a káptalan számára.[186]

Ezen a ponton érdemes megemlíteni, hogy a birtokokra vonatkozó források között – beleértve a városi ingatlanokra vonatkozó forrásokat is, amelyekről a következő fejezetben lesz szó – nem ismert olyan, amelyik bármilyen fehérvári vagy Fejér megyei kapcsolatra utalna. Ezt a körülményt azért érdemes hangsúlyozni, mert támogatja azt az első fejezetben megfogalmazott feltételezést, amely szerint Tatamér a fehérvári Szent Miklós-egyház rektori javadalmát fizetség gyanánt kapta a kancelláriai szolgálatáért, valószínűleg még az alkancellári kinevezése előtt.

Városi ingatlanok

A fehérvári prépost két városban rendelkezett ingatlanokkal, Visegrádon és Budán. Arra, hogy Visegrádon, a királyi székhelyen házat tartson fenn, elsősorban a kancelláriai szolgálata miatt lehetett szüksége. Tatamér itteni házát 1333-ban említik először, a rá vonatkozó adatok ismertetésére az első fejezetben került sor.[187] A visegrádival együtt a budai ingatlanról is esett már szó az első fejezetben, de csak érintőlegesen. Buda város hatóságának 1340 körül kelt, feljebb már többször is hivatkozott oklevele szerint Váli Imre budai

183 AOklt. XX. 75. [37. sz.]
184 Csánki: *Magyarország történelmi földrajza,* II. 739.
185 AOklt. XX. 83. [51. sz.]
186 Uo. XXII. 314. [500. sz.]
187 Lásd 34–37. j.

polgár, valamint Tamás fia Pál özvegye, leányai és veje eladtak egy a Szombatpiac helye mellett lévő telket házakkal, toronnyal, pincékkel, továbbá kő- és faépítményekkel Tatamérnak és a fivérének, Istvánnak, valamint a sógoruk, Domonkos fia János fiának vagy fiainak, nemkülönben Tatamér és a fivére unokaöccsének, Simon fia László budai polgárnak 150 márka ezüstért.[188] A prépost és az oklevélben említett rokonai tehát már az előtt rendelkeztek budai ingatlannal, hogy I. Lajos király átmenetileg Budára helyezte át a székhelyét (1347–1355). Az ingatlan további sorsáról néhány 1352 márciusából származó kiadvány tájékoztat. Március 18-án kelt az a királyi oklevél, amely szerint Tatamér I. Lajos előtt megjelenve előadta, hogy mivel I. Károly király privilegiális oklevélben megengedte neki, hogy az örökölt, szerzett, vásárolt vagy az őt bármilyen más jogcímen megillető birtokait bárkinek eladományozhassa, vagy végrendeletileg bárkire ráhagyhassa, a Buda városában, a Szent Mária Magdolna-egyház plébánosa házának a szomszédságában lévő házban bírt részét, továbbá a szintén Buda városában lévő szőlőit unokaöccseinek, István fia Mátyásnak, Simon fia Lászlónak és Domokos fia János fia Ferencnek adományozza.[189] Mindössze négy nappal később, 1352. március 22-én kelt Buda város hatóságának az az oklevele, amely arról tájékoztat, hogy az említett unokaöcsök közül ketten, István fia Mátyás és Simon fia László azt a budai házat, amelyet Tatamér – mint saját szerzett, és nem a prépostsághoz tartozó tulajdonát – királyi oklevél révén a pénzével együtt nekik és más unokaöccseinek adott, három évre elzálogosították Töttös királyi és királynéi ajtónállómesternek, mivel 400 forinttal tartoztak neki.[190] A városi hatóság egy nappal később, március 23-án kiadott oklevelében még azt is rögzítették, hogy ha Töttös mester bármilyen építményt emel a ház területén, azt Mátyás és László kötelesek becsértéken megváltani.[191]

Kapcsolatok

Az eddig elmondottakból is leszűrhető, hogy Tatamér a hosszú pályafutása alatt rengeteg emberrel kerülhetett kapcsolatba, értelemszerűen nemcsak a hatalmi-politikai elit tagjaival – beleértve a két királyt, I. Károlyt és I. Lajost is –, hanem a társadalom más rétegeinek, csoportjainak a képviselőivel is. A jelen fejezetben bemutatásra kerülő források ehhez a széles körű kapcsolatrendszerhez nyújtanak további adalékokat.

1338-ban Mihály pozsonyi prépost – Szécsényi Tamás erdélyi vajda fia[192] – egyrészt Tatamér fehérvári prépost, másrészt Ivánka mester pozsonyi kanonok kérésére Somogyi János fia Miklóst, a kórus *scolaris*át a pozsonyi egyház kanonokává fogadta prébenda ígé-

188 AOklt. Supplementum, I. 347–348. [503. sz.] Az oklevél datálásához lásd 39. j.

189 AOklt. XXXVI. 89. [215. sz.] Tatamér döntésében az is közrejátszhatott, hogy ekkor már nem volt alkancellár. Feltűnő, hogy Tatamér egy I. Károly által privilegiális oklevélbe foglalt kiváltságra hivatkozott, arról azonban nem esik szó, hogy ezt az oklevelet bemutatta volna I. Lajosnak. A prépost talán arra az I. Károly által 1340. június 24-én nyílt oklevélbe foglalt kiváltságra gondolt, amelynek az ismertetésére az előző fejezetben, a Kolozs megyei Papfalva birtok kapcsán került sor. Lásd 177. j.

190 AOklt. XXXVI. 94–95. [231. sz.]

191 Uo. 96. [235. sz.]

192 *A középkori magyar egyház*, I. 93.

retével, az erről kiállított oklevélben pedig a fehérvári prépostot a barátjának nevezte.[193] Mint láttuk, Tatamér egyik testvére, Bakó már 1330-ban az erdélyi vajda familiárisa volt, István fivérével együtt egy Fehér megyei birtokot kaptak a vajdától 1338 végén vagy a következő év elején, és arról is esett már szó, hogy Szécsényi Tamás 1332-ben Visegrádra költözött,[194] ahol az alkancellár is élt. Ezek alapján joggal feltételezhető, hogy Tatamér és testvérei nemcsak a vajdát ismerték személyesen, hanem a fiát is. Valószínűleg a két család közti kapcsolattal magyarázható, hogy a pozsonyi prépost a barátjának nevezte Tatamért, és további kutatással talán az is kideríthető lesz, hogy a fehérvári prépost miért támogatta Somogyi János fia Miklóst egy pozsonyi kanonoki stallum megszerzésében.

I. Károly 1338. február 9-én Visegrádon oklevelet adott ki arról, hogy megjelent előtte Petőcs fia Miklós mester, a királyi *aula* ajtónállóinak *rector*a, Demeter királyi tárnokmester udvarbírója, valamint Tatamér fehérvári prépost, királyi alkancellár, és Miklós elmondta, hogy Demeter eladta neki a Nógrád és Heves megyékben fekvő Jobag birtokot, ő pedig vételár gyanánt 90 márkát fizet Demeternek március 25-én a király előtt.[195] Itt tehát egy adásvételről van szó, Tatamér pedig, aki egyébként nem volt érintett az ügyben, feltehetőleg azért volt jelen, mert ő képviselte a tárnokmestert.

A birtokokat tárgyaló fejezetben esett szó arról, hogy 1338-ban Siklósi Péter a fiai beleegyezésével eladott két Baranya megyei birtokrészt Tatamérnak és a fivéreinek a pereikben tett jótéteményeik viszonzásaként.[196] Ezek szerint a prépost – és a fivérei – valamilyen módon segítettek az eladóknak bizonyos pereik során.

A birtokok kapcsán azt is láthattuk, hogy 1343-ban Tamás királyi tárnokmester a Fehér megyei Bükkös nevű birtokát a *compater*ének nevezett Tatamérnak és a prépost unokaöccsének, István fia Mátyásnak adta a – csupán általánosságban említett – fáradozásaikért.[197]

Tatamér az 1348. január 6-án Budán kiadott oklevelében a következőket adta hírül. Az anyakirályné oklevelét, amelyet egy bizonyos Biri Tamás érdekében állított ki, az anyakirályné parancsára elküldte a *famulus*ával Somlyói Pálnak, Marócsuk mester[198] újvári alvárnagyának azzal, hogy a *famulus*a számoljon be Pál válaszáról, amelyet a *famulus* visszatérve ismertetett a prépposttal, aki oklevelet adott ki az ügyről Biri Tamás számára.[199] Az anyakirályné feltehetőleg azért az alkancellárt vonta be az ügyintézésbe, mert az ismerte Biri Tamást. A kettőjük közötti kapcsolat meglétét egy ugyanabban az évben, május 29-én Budán kelt királyi oklevél bizonyítja. E szerint I. Lajos színe előtt megjelent mind Tatamér, mind Biri Tamás, és a prépost előadta, hogy Biri Tamás felesége, fiai és leányai – Szabolcs megyei – kállói és nagysemjéni birtokrészeit, amelyek neki vannak elzálogosítva, Biri Tamás egyetértésével elzálogosítja az oklevélben megnevezett személyeknek.[200]

193 AOklt. XXII. 40. [50. sz.] Az ügy folytatását lásd Maléth: *A Magyar Királyság,* 114.
194 Lásd 41. j.
195 AOklt. XXII. 46. [61. sz.]
196 Uo. 345–346. [555. sz.]
197 Uo. XXVII. 89–90. [77. sz., 1342. évi keltezéssel]; EO III. 73. [121. sz.]
198 A személyéhez lásd Engel: *Magyarország világi archontológiája,* II. 155.
199 AOklt. XXXII. 43. [2. sz.]
200 Uo. 182–183. [321. sz.]

Végül Tatamérnak az 1352. október 13-án Fehérváron kelt oklevelét kell megemlíteni, amelyben a prépost arra kérte Móric volt vajda fia Simon pozsonyi ispánt, hogy azt a két kocsihúzásra való lovat, amelyeket a Győr megyei Mórichida birtokon Simon vámosai elvettek Tatamér János nevű officiálisától, mert nem fizetett utánuk vámot, adassa vissza az oklevél bemutatójának, egyúttal emlékeztetett az ispánnak tett szolgálataira – ezeket azonban nem részletezte.[201]

Tatamér pecsétjei

A prépost által kiadott oklevelek közül öt maradt fenn eredetiben, de mivel az 1335. május 12-i kiadványnak két példánya is ismert, összesen hat darab eredeti iratról beszélhetünk.[202] A digitalizált másolataik megtekinthetők *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisá*ban.[203] Tatamér pecsétjeinek a vizsgálatához ezeket az okleveleket vehetjük figyelembe.

A hat irat között három zárt oklevelet találunk, ezeket a prépost egy kis méretű kerek pecséttel zárta le, ami feltehetőleg gyűrűspecsét volt. Az 1331. április 19-i kiadvány hátoldalán a pecsét nyoma alig vehető ki,[204] az 1348. január 6-i oklevélen a vörös színű viaszba nyomott pecsét teljesen elmosódott,[205] az 1352. október 13-i irat pecsétjének pedig csak egy kis maradványa látható, ami alapján mindössze annyi állapítható meg, hogy vörös viaszba nyomták.[206] Az 1335. május 12-én kelt, két példányban fennmaradt oklevél mindkét példányát függőpecséttel erősítették meg, azonban a pecsét mindkét példányról elveszett.[207]

Az 1358. augusztus 26-i pátens oklevél hátoldalának közepén egy vörös viaszba nyomott, mandorla alakú, 60×38 mm méretű pecsét töredékei maradtak meg.[208] A mandorla alsó csücskétől balra kezdődött a kettős gyöngysor között futó, a pecsét tulajdonosát megnevező körirat, amelyből a következő betűket lehet elolvasni: [...] [...]ERII PPO ALB REG·HVG [...]C[...]A[...]. A töredékes szöveggel kapcsolatban több észrevétel is megfogalmazható. A körirat bizonyosan a *sigillum* szót rövidítő S betűvel kezdődött. Az ERII előtt látható elmosódott betű egy M, mivel itt egyértelműen Tatamér – birtokos esetben álló – nevéről van szó, az M előtt pedig egy A betű jobb oldali szára vehető ki a felső részén a vízszintes átkötés kilógó végével. A PPO második P-je fölött egy vonal, az ALB után pedig egy ferde vessző jelöli a rövidítést. A HVG V-je fölött szintén látható egy vonal alakú rövidítésjel. A következő szóból, mint láttuk, csak egy C és egy A betűt lehet biztonsággal

201 MNL OL DL 66423. Vö. AOklt. XXXVI. 281. [720. sz.]

202 1331. április 19. MNL OL DL 40597. (AOklt. XV. 83–84. [143. sz.]); 1335. május 12. MNL OL DL 2913. (AOklt. XIX. 116–117. [259. sz.] Az oklevél két példányban maradt fenn.); 1348. január 6. MNL OL DL 51469. (AOklt. XXXII. 43. [2. sz.]); 1352. október 13. MNL OL DL 66423. (AOklt. XXXVI. 281. [720. sz.]); 1358. augusztus 26. MNL OL DL 4785. (AOklt. XLII. 352. [943. sz.])

203 Https://archives.hungaricana.hu/hu/charters. (Legutóbbi megtekintés: 2025. október 13.)

204 1331. április 19. MNL OL DL 40597. (AOklt. XV. 83–84. [143. sz.])

205 1348. január 6. MNL OL DL 51469. (AOklt. XXXII. 43. [2. sz.])

206 1352. október 13. MNL OL DL 66423. (AOklt. XXXVI. 281. [720. sz.])

207 1335. május 12. MNL OL DL 2913. (AOklt. XIX. 116–117. [259. sz.])

208 1358. augusztus 26. MNL OL DL 4785. (AOklt. XLII. 352. [943. sz.])

kiolvasni, az A előtt ugyanakkor még egy betűtöredék is megfigyelhető, ami egy C is lehet. A prépost életrajzából és a körirat megmaradt részleteiből kikövetkeztethető, hogy a körirat ezen helyén a Tatamér alkancellári tisztségét jelölő *vicecancellarii* kifejezés állhatott, feltehetőleg rövidített alakban. A körirat olvasata tehát részben biztosan megállapítható, részben kikövetkeztethető: *sigillum Thatamerii prepositi Albensis, regis Hvngarie vicecancellarii.* A pecsétmezőt egy valószínűleg háromosztatú építészeti keret tagolta. Felül egy sisak látható, az azonban kérdéses, hogy mi helyezkedik el a sisakon, miként az is, hogy a sisak mindkét oldalán kivehető szarvszerűség minek értelmezhető. Lent a bal oldalon, a belső gyöngysor mellett talán egy apró B betű vehető ki, és a másik oldalon az oszloplábazat mellett is mintha egy betű helyezkedne el.[209]

Tatamér eredeti oklevelei alapján tehát két pecsét használata mutatható ki, a különböző állapotban fennmaradt lenyomatokat vörös színű viaszba nyomták. Feltételezhető, hogy a prépost függőpecsét gyanánt is a mandorla alakú *sigillum*ot használta.

Összefoglalás

A Tatamér és a családtagjai birtokaira vonatkozó forrásokból arra következtethetünk, hogy a prépost egy Vas megyei köznemesi családból származott. Egy 1331. évi adat szerint az egyházi renden belül az áldozópapi rendben volt. Már az alkancellári kinevezése előtt is a kancelláriában dolgozott, a fehérvári Szent Miklós-egyház – azaz a kisebb prépostság – rektori javadalmát feltehetőleg fizetség gyanánt kapta. A fehérvári prépositté történt megválasztása minden bizonnyal I. Károly király akaratát tükrözte. Alkancellárként Tatamér vezette be a kancelláriai jegyzetek alkalmazását a királyi okleveleken, és valószínűleg a regisztrumvezetés is az ő hivatali ideje alatt – az 1330-as évek első felében – vette kezdetét. A prépost az igazságszolgáltatás több területén is tevékenykedett, s mindeközben pápai megbízásokat is teljesített. Főpapi méltóságot azonban nem nyert el.

A forrásokban Tatamér számos családtagja szerepel. Két fivéréről, Istvánról és Bakóról van tudomásunk, az utóbbi már gyerekkora óta a királyi udvarhoz tartozott, 1330 körül pedig Szécsényi Tamás erdélyi vajda familiárisa volt. A prépost lánytestvéreiről is hírt adnak a források, de egyiküket sem nevezik meg, viszont több sógorának is fenntartották a nevét. Tatamérnak összesen hét unokaöccsét ismerjük név szerint, és tudunk egy név nélkül említett unokahúgáról is. A prépost alkancellár jól kamatoztatta a pozícióit az unokaöccsei érdekében: Simon fia László minden bizonnyal neki köszönhetően lett a királyi és a királynéi udvar, Bonca fia István pedig a királynéi udvar tagja, és Tatamér támogatása két, egyházi pályára lépett *nepos*a, Kónya fehérvári kanonok, valamint Demeter fia Péter aradi éneklőkanonok esetében is nyilvánvaló. A források az említett családtagok mellett a prépost néhány apai ági rokonának is megőrizték a nevét.

209 Itt is köszönetet mondok Lővei Pálnak a pecsét leírásában nyújtott szíves segítségéért.

CONTENTS

STUDIES

Balázs Kertész Life and Career of Tatamér, Provost of Székesfehérvár and Royal Vice-Chancellor 1

Miklós Fóti From Tax Farmer to *Sancakbeyi*. The Career of Ferhad *Ağa* and *Bey* on the Habsburg–Ottoman Frontier 29

Zsuzsanna Cziráki Scenes and Tools of Transylvanian Saxon Diplomacy in the 16th and 17th Centuries 45

Lídia Kustár An Attempt to Reconstruct the Childhood of Judit Sallér of Jakabháza and her Marriage to Count György Festetics of Tolna 71

András Cieger Mór Jókai and the First Association of Journalists in Hungary 99

Dániel Miklós Snapshots of the Public Sentiment in Czechoslovakia, 1938–1939 115

OBSERVER

Hajnalka Kuffart The Accounts of the Archdiocese of Esztergom from the Matthias Era (1486–1490). The First Volumes of a Source Publication Series on a Hungarian–Italian Mixed Accounting System 133

István Kádas The Functioning and Pitfalls of the Portal Tax System in the Jagiellonian Era. Presentation of a Project Carried out under the János Bolyai Research Fellowship of the Hungarian Academy of Sciences 143

Szilvia Czinege Critical Edition of István Széchenyi's Letters. Research Report 155

E számunk szerzői

Cieger András, tudományos tanácsadó, osztályvezető, ELTE HTK TTI, Újkori osztály ● Czinege Szilvia, tudományos munkatárs, ELTE HTK TTI, Újkori osztály ● Cziráki Zsuzsanna, egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Intézet ● Fóti Miklós, tudományos segédmunkatárs, ELTE HTK TTI, Délkelet-Európa története osztály, Turkológiai kutatócsoport ● Kádas István, tudományos főmunkatárs, ELTE HTK TTI, Középkori osztály ● Kertész Balázs, tudományos főmunkatárs, Városi Levéltár és Kutatóintézet [Székesfehérvár] ● Kuffart Hajnalka, tudományos munkatárs, ELTE HTK TTI, Középkori osztály ● Kustár Lídia, doktorandusz, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtudományai Tanszék, Történelem Segédtudományai Doktori Program ● Miklós Dániel, levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Tudományos Igazgatóság

(ELTE HTK TTI = Eötvös Loránd Tudományegyetem Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet
1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda
Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék
E-mail: bardi.erzsebet@htk.elte.hu, terjesztes@htk.elte.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt
(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)
1053 Budapest, Magyar u. 40.
Telefon: +36-30-203-1769
E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely
hírlapkézbesítő postahivatalnál.

ELTE | HTK
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI KUTATÓINTÉZET

Ára: 1800 Ft
Előfizetőknek: 1000 Ft

9 770040 963009 26001